

SAYI: 3 EKİM-KASIM-ARALIK 2025

TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ

TADD

AFRİKA

AFRİKA'DA SU

**NİL'DE
HİDROPOLİTİK
DÖNÜŞÜM**

**AFRİKA'DA SU
MESELESİ**

**AFRİKA'NIN SU
KAYNAKLARI**

**HARİTALAR
YALAN SÖYLÜYOR!**

**AFRİKA'NIN KALKINMASINDA
DENİZ VE KARA ULAŞIMI**

**MARİAMA BÂ'NIN UZUN
BİR MEKTUP ROMANI**

**ROKOKO'NUN PARILTISINDA
SESSİZ BEDENLER**

**SAHRA ALTI AFRİKA'DA
SİNEMA**

**KÜÇÜK PRENS, SAHRA ÇÖLÜ VE
SUYUN HAKİKATI**

**Sudan Edeyatı'ndan Öykü
ŞEYH ADEM'İN ODASI**

"HEPİMİZİN İYİLİK YAPMAYA İHTİYACI VAR!"

KÜRESEL TİCARETTE YOL ARKADAŞINIZ

İthalat süreçlerinden ihracat pazarlama stratejilerine, lojistikten gümrükleme ve şirket kurulumuna kadar geniş hizmet yelpazemizle, küresel ticarete sizin yanınızdayız.

Detaylı Bilgi İçin

www.comexto.com.tr +90 (212) 519 08 21 +90 (501) 091 50 17

bahia

Dünya'ya Lezzeti Taşıyoruz

BAHIA FOOD İLE KALİTE VE GÜVEN

Kaliteli ayçiçek yağı, domates salçası, şeker, un gibi temel gıda ürünlerinden oluşan geniş portföyümüzle; ithalat, ihracat ve tedarik zinciri çözümlerimizle iş ortaklarımızın yanında oluyoruz.

Her adımda kalite kontrol, sürdürülebilir üretim ve güvenilir lojistik süreçlerle çalışıyoruz.

Bahia Food ile gıda tedarikinde sınırları kaldırın, ürünlerinizin dünya çapında erişilebilirliğini artırın.

www.bahiafood.net +90 (212) 519 08 21 +90 (501) 091 50 17

Ekim-Kasım-Aralık 2025 • SAYI:3

TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ (TADD) ADINA
İMTİYAZ SAHİBİ
Dr. Bilgehan GÜNTEKİN

SORUMLU MÜDÜR
Gökhan AYDOĞDU

GENEL YAYIN YONETMENİ
Dr. Serhat ONUR

YAYIN KURULU
Dr. Bilgehan GÜNTEKİN
Gökhan AYDOĞDU
Dr. Serhat ONUR
Doç. Dr. Yunus TURHAN
Halime GÜVEN

DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ, *Eğitim*
Prof. Dr. Ahmet KAVAS, *Uluslararası İlişkiler*
Prof. Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU, *Uluslararası İlişkiler*
Prof. Dr. Enes BAYRAKLI, *Uluslararası İlişkiler*
Prof. Dr. Hasan Hüseyin EKER, *Tıp*
Prof. Dr. İsmail ERMAĞAN, *Uluslararası İlişkiler*
Prof. Dr. Orhan ALİMOĞLU, *Tıp*
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK, *Tarih*
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN, *Tarih*
Doç. Dr. Abdurrahim SIRADAĞ, *Uluslararası İlişkiler*
Doç. Dr. Murat YİĞİT, *Uluslararası İlişkiler*
Doç. Dr. Yunus NAMAZ, *Sinema*
Dr. Gökhan KAVAK, *Tarih*
Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR, *Uluslararası İlişkiler*
Dr. Mayada KAMAL ELDEEN, *Uluslararası İlişkiler*
Dr. Osman TÜRK, *Uluslararası İlişkiler*
Dr. Seniye Selcen ONUR, *Mimarlık*
Dr. Serhat ORAKÇI, *Uluslararası İlişkiler*
Dr. Zeynep OKTAY, *Arap Dili ve Edebiyatı*
İbrahim TİĞLİ, *Medya*

EDİTÖR
Halime GÜVEN

TASARIM VE UYGULAMA
Ayhan ŞENSOY

REKLAM
Funda ABAKAY

YÖNETİM YERİ (DERGİ İLETİŞİM)
Tüm Afrika'nın Dostları Derneği (TADD)
Merkezefendi, Merkez Efendi Cd. No:13,
34015 Zeytinburnu/İstanbul

REKLAM REZERVASYON Funda ABAKAY
TEL: (0212) 533 28 20 - (0541) 330 03 85
E-POSTA: info@tadd.org.tr

BASKI VE CILT:
TURA BAŞKI ÇÖZÜMLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
İkitelli Osb Mah. Hürriyet Blv Ss Deparko Sanayi Sitesi
No: 1/38 İç Kapı No:3003 Başakşehir/İstanbul
TEL: 0533 643 01 37
Sertifika No: 73951

YAYIN TÜRÜ Üç ayda bir yayımlanır.

COPYRIGHT © 2025 TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ.
TÜM HAKLARI SAKLIDIR. www.tadd.org.tr

LİSANS SAHİBİ
TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ
Merkezefendi, Merkez Efendi Cd. No:13,
34015 Zeytinburnu/İstanbul
TEL: (0212) 533 28 20

HER HAKKI SAKLIDIR. BU DERGİDE YER ALAN; YAZI, MAKALE,
FOTOĞRAF, KARİKATÜR, İLLÜSTRASYON, VB.'NİN, ELEKTRONİK
ORTAMLAR DA DAHİL OLMAK ÜZERE, KULLANIM HAKLARI
TADD (TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ)'A VE/VEYA ESER
SAHİPLERİNE AİTTİR. İZİN ALMAKSIZIN, HANGİ DİLDE VE HANGİ
ORTAMDA OLURSA OLSUN, MATERYALİN TAMAMININ YA DA BİR
BÖLÜMÜNÜN KULLANILMASI YASAKTIR.

BU DERGİ, BASIN MESLEK İLKELERİNE UYMAYA SÖZ VERMİŞTİR.
ISSN 3062-2344

04 Su: En Değerli Hazine

DR. BİLGEHAN GÜNTEKİN

06 Suyun Gücü

DR. SERHAT ONUR

Afrika'nın Su Kaynakları

SEAD AHMED SWALİH

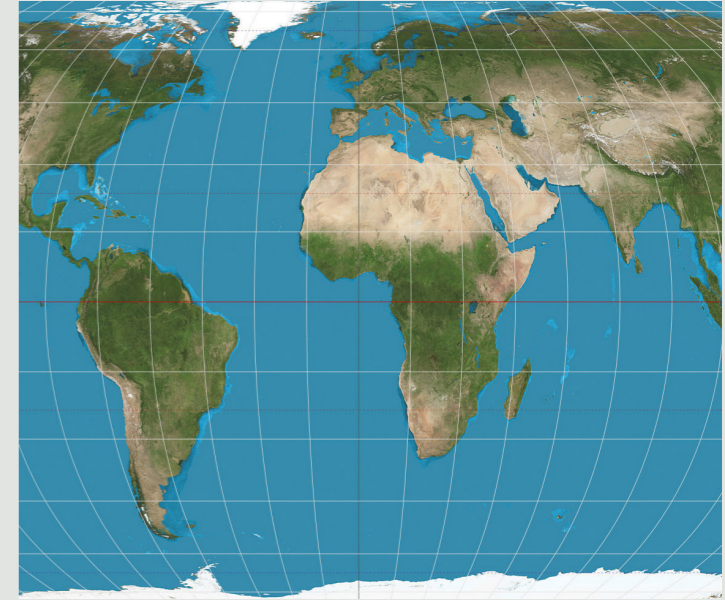
20 Afrika'da Bir Anlaşmazlık ve Çatışma Alanı Olarak Su Meselesi

AHMET CONKER

28 Nil'de Hidropolitik Dönüşüm: Çatışma Dinamiklerinden İş Birliği Fırsatlarına

YUNUS TURHAN

34

Haritalar Yalan Söylüyor!

TURAN KIŞLAKÇI

38

Afrika'nın Kalkınmasında Deniz ve Kara Ulaşımı

HALİL ÖZSARAÇ

44

Mariama Bâ'nın Uzun Bir Mektup Romanında Kadın ve Toplum

ZİYA OKTAY

52 Sahra Altı Afrika'da Sinema: Seine Üstündeki Afrika'dan (1955) Vieyra'nın Sinemasına Bakmak

YUNUS NAMAZ

56 Rokoko'nun Parıltısında Sessiz Bedenler: Antoine Watteau'nun "The Music Party" Tablosuna Postkolonyal Bir Bakış

ALİCE BİLSAY ADA

60 Sudan Edebiyatı'ndan Öykü – Şeyh Adem'in Odası

MOHAMMED AHMED İSAAK

64 Küçük Prens, Sahra Çölü ve Suyun Hakikati

HALİME GÜVEN

SU: EN DEĞERLİ HAZİNE

Yaşamın temel kaynağı olan su, vücut ağırlığımızın yaklaşık yüzde 60'ını oluştururken yerküremizin de üçte ikisini kaplamaktadır. Yaradan, tüm canlılar için en temel yaşamsal ihtiyaç olan oksijeni bol miktarda, herkese eşit ve ücretsiz biçimde bahşetmiş; aynı cömertlikle suyu da yeryüzünde var ederek insanlığın hizmetine sunmuştur. Ancak insanoğlunun tabiatı kendi eliyle tahrip ederek temiz su kaynaklarını yanlış ve aşırı şekilde kullanması sonucunda 21. yüzyılda tüm dünya ciddi bir su kriziyle karşı karşıya kalmıştır.

Küresel ısınmaya en az neden olan kıta olmasına rağmen en ağır bedeli Afrika ödemektedir. Afrika'da, yeraltı suları da dâhil olmak üzere yaklaşık beş milyar metreküp su bulunmasına karşın 500 milyon insan temiz suya erişimde güçlük çekmektedir. Kıta, altyapı ve yönetim eksiklikleri nedeniyle su kaynaklarının yalnızca yüzde 5'ini kullanabilmektedir.

Afrika'da suya erişim konusunda bir paradoks yaşanmaktadır: Su kaynakları az olan ülkelerde erişim görece yüksekken su kaynakları zengin olan ülkelerde erişim sınırlıdır. Örneğin, Fas neredeyse bir çöl ülkesi olmasına rağmen suya erişim oranı yüksektir. Buna karşılık Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (KDC) su kaynakları bol olmasına rağmen nüfusun neredeyse yarısı temiz suya ulaşamamaktadır.

Birleşmiş Milletler (BM) ile UNESCO'nun ortaklaşa hazırladığı BM Dünya Su Gelişimi Raporu'na göre suya erişimin en yüksek olduğu Afrika ülkeleri Mısır, Botsvana, Gabon, Morityus ve Tunus; en düşük olduğu

ülkeler ise Somali, Çad ve Nijer'dir. Raporda ayrıca kıtada her 10 kişiden 3'ünün içme suyuna erişemediği; Sahra Altı Afrika'da bir kişinin günde ortalama 30 dakikasını su bulmak için harcadığı ve bu sürenin yılda 40 milyar saate ulaştığı vurgulanmaktadır.

Suya erişim, yalnızca bireysel sağlık için değil; ekonomik kalkınma açısından da kritik öneme sahiptir. Tarımsal üretimin büyük ölçüde yağışa bağımlı olduğu Afrika'da, iklim değişikliğiyle birlikte yaşanan su krizleri gıda güvenliğini tehdit etmekte; bu durum yoksulluğu artırmakta ve kırsal bölgelerden şehirlere ya da farklı ülkelere göçü tetiklemektedir.

Afrika'nın su sorunu yalnızca bir çevre meselesi değil, aynı zamanda bir insan hakları ve kalkınma meselesidir. Temiz suya erişim; sağlık, eğitim ve ekonomik büyümenin temelini oluşturur. Bu nedenle hem yerel yönetimlerin hem de uluslararası toplumun acil ve sürdürülebilir çözümler geliştirmesi hayati önem taşımaktadır. Afrika'nın su mücadelesine destek vermek; gelecek nesiller için daha adil, sağlıklı, yaşanabilir bir kıta ve dünya inşa etmek anlamına gelmektedir.

Dr. Bilgehan GÜNTEKİN

Dr. Bilgehan GÜNTEKİN
Tüm Afrika'nın Dostları Derneği
(TADD) Kurucu & Başkan

SUYUN GÜCÜ

Efendim üçüncü sayımızla karşınızdayız. Bu sayımızın ana teması “su”. Yaratılışın cevheri, hakikatin membaı, tevazunun zirvesi, anasır-ı erbaa’nın en yücesi, iltifatlara tariflere sığmayan ab-ı hayat, Hakk’ın lütfudur bizlere diyerek yazımıza başlıyoruz.

Büyük şairimiz Fuzuli, muhteşem eseri “Su Kasidesi”nde; suyun hem maddi hem manevi yönünü harika bir üslupla satırlara dökmüştür;

“Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdir muttasıl,
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su”

Günümüzde ise su, avare bırakılmayacak kadar önem taşımaktadır. Geçmişin ve günümüzün savaşları enerji kaynakları için geleceğin savaşları su kaynakları için olacaktır. Dünyanın tatlı su kaynakları yönünden en zengini, suya ulaşım yönünden ise en fakiri olan Afrika, bu durumdan en fazla etkilenecek ve su kaynaklı problemlerin merkezinde yer alacaktır.

Bu sayımızda Afrika kıtasının su kaynaklı sorunlarına dünyanın ve kıtanın en uzun nehri Nil üzerinden bakacağız. 11 ülkeden geçen, medeniyetler kuran, medeniyetler yıkan Nil nehri, insanlığın başladığı Afrika’nın da ana damarıdır. Bu damarda meydana gelecek her türlü sıkıntı tüm kıtayı, fakat özellikle Mısır, Sudan ve Etiyopya’yı etkileyecektir. Bu perspektif üzerinden okuyacağımız Afrika’da Su temamızda, hidropolitik pencereden bakarak Nil nehri kaynaklı anlaşmazlık noktalarını saptamaya, çatışma dinamiklerini anlamaya ve nasıl çözülebileceği sorusuna cevap bulmaya çalışacağız.

Suya bir de edebî pencereden bakacağımız üçüncü sayımızda, Sahra Çölünde yaşadıklarının da etkisiyle Küçük Prens hikâyesi yazan Exupery’in “Ey su, sen yaşamın ta kendisisin” sözü üzerinden prensimizle beraber suyun hakikatini arayacağız.

Güçlünün yazdığı tarih, güçlünün çizdiği harita. Batı’nın yalan, yanlış, tahrifatla dolu tarih yazımı ve bundan nasibini alan harita çizimi. Sö-

mürgecilerin ötekileştirdiği ve yok saydığı Afrika’yı haritalarda kasıtlı olarak nasıl küçülttüğüne ve buna karşı günümüzde yükselen seslere kulak vereceğiz.

Batı toplumlarının sömürge düzenini devam ettirmede harita kadar güçlü silahlarından birisi de resim sanatı olmuştur. Efendi-köle ilişkisi üzerinden kıta insanını değersizleştiren bakış açısını Antoine Watteau’nun The Music Party isimli tablosunu temel alarak değerlendireceğiz.

Kolonyal ve post kolonyal dönemde kıtadaki yer altı ve yer üstü kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırabilmek için inşa edilen ulaşım ağı, günümüzde de bu hammaddelerin sanayileşmiş ülkelere gönderilmesinde ana rol oynamaktadır. Sömürü düzeninin olmazsa olmazı demiryolları ve limanlar özelinden Afrika’daki kara ve deniz ulaşımına göz atıp bu altyapının kıtanın refah seviyesini arttırmaya katkısını değerlendireceğiz.

Afrika’daki kadının, ataerkil düzendeki konumunu ve çektiği zorlukları, kıtanın ilk kadın yazarlarından Senegalli Mariama Ba’nın kaleme aldığı “Uzun Bir Mektup” romanı özelinde dikkatlerinize sunacağız. Bir başka Senegalli Vieyra üzerinden ise Afrika sinemasına geçiş yapacağız. Sahra Altı’nın ilk belgesel film yönetmenlerinden olan Vieyra’nın “Seine Üstündeki Afrika” isimli filmini merkeze alıp Afrikalının kültürel yönden özgürleşmesinde sinemanın katkılarını irdeleyeceğiz. Daha sonrasında rotamızı Doğu Afrika’ya çeviri Senegal’den Sudan’a uzanacak ve “Şeyh Adem’in Odası” isimli ilginç bir Sudan hikâyesini beraber okuyacağız.

Efendim sizlerle Afrika’yı hasbihal etmek bizler için büyük keyif. Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle hoşça kalın, Afrika ile kalın.

Dr. Serhat ONUR

Fotograf: pekeris.com

Dr. Sead Ahmed SWALİH
İstanbul Kültür Üniversitesi / İnşaat
Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi

AFRİKA'NIN SU KAYNAKLARI

Mavi Nil Nehri'nin kaynağı.
Etiyopya

Afrika, geniş nehir ağları ve göllere sahip olmasına rağmen suyun adil paylaşımı konusunda tarihsel, çevresel ve politik engellerle mücadele etmektedir. Kıta genelinde artan nüfus, yetersiz altyapı ve iklim değişikliği, su güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlardır. Nil Havzası bu tabloyu en çarpıcı biçimde yansıtır: 11 ülkenin paylaştığı bu devasa su sistemi, hem kalkınmanın hem de gerilimin merkezindedir. Özellikle Etiyopya'nın inşa ettiği GERD barajı, bölgesel enerji umudu kadar diplomatik bir sınav niteliğindedir. Bu karmaşık yapıda, kalıcı çözüm ancak adil paylaşım ve bölgesel dayanışmayla mümkün görünmektedir.

1- AFRIKA'NIN NEHİR HAVZALARI

Afrika, dünyadaki en önemli nehirlerden ve büyük göllerden bazılarında sahip olmasına rağmen su kaynaklarının eşitsiz dağılımı ve kıtlık gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Kıtada yer alan Nil, Kongo, Nijer, Zambezi ve Oranje nehir havzaları; ekosistemlerin şekillenmesinde, tarımın desteklenmesinde ve geniş bölgelerde hidroelektrik enerji üretiminde hayati bir rol oynamaktadır.

Nil Nehri, dünyanın en uzun nehri olarak Kuzeydoğu Afrika'da yaşamın ve medeniyetin sürmesini sağlar. Kongo Nehri ise dünyanın en derin, Afrika'nın ise ikinci en uzun nehri olup kıtanın en büyük su hacmini taşır ve ikinci en büyük tropikal yağmur ormanından geçer. Diğer önemli nehirlerden Zambezi, görkemli Victoria Şelaleleri ile ünlüdür; Nijer Nehri ise Batı Afrika boyunca kritik su ve ticaret yolları sunar. Doğu Afrika'daki Victoria ve Tanganyika gölleri gibi muazzam tatlı su kaynaklarına rağmen suyun mevcudiyeti kıta genelinde oldukça dengesizdir. Bu durum, birçok bölgede yaygın su stresi ve kıtlığa yol açmaktadır.

Afrika'nın büyük bir bölümü, özellikle Sahra-Altı ve kuzey kesimleri, kurak veya yarı kurak iklime sahiptir. İklim değişikliği, hızlı nüfus artışı ve su altyapısına yapılan yetersiz yatırımlar bu krizi daha da derinleştirmektedir. Günümüzde yüz milyonlarca Afrikalı su stresi altında yaşamaktadır. Bu sayının önümüzdeki yıllarda önemli ölçüde artması, gıda güvenliğini tehdit etmesi ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine yol açması beklenmektedir. Sınıraşan su havzaları ve sömürge dönemi anlaşmaları, çoğu Afrika ülkesinin topraklarının en az bir sınıraşan su havzasında yer almasına neden olmuştur. Kıtanın kara alanının yaklaşık %62'si bu havzalarla kaplıdır. Bu yaygınlık nedeniyle Afrika'daki su yasalarının büyük bölümü, sınıraşan su mevzuatı şeklinde oluşturulmuştur.

Bugüne kadar 140 yılı aşkın bir dönemi ve 20'den fazla Afrika havzasını kapsayan 150'den fazla anlaşma, antlaşma, protokol ve değişiklik tespit edilmiştir. Sömürge döneminde bu sınıraşan su anlaşmalarının geliştirilmesi ve uygulanması, Avrupalı devletler tarafından çoğunlukla Afrika halkları arasında adil su paylaşımını sağlamak amacıyla değil; sömürgelerdeki Avrupa çıkarlarını maksimize etmek amacıyla yapılmıştır. Sonuç olarak bu anlaşmaların birçoğunda öncelik, sömürgeci devletlerin iddia ettiği bölgeler arasındaki sınırların belirlenmesine verilmiştir. Buna örnek olarak 1891 tarihli İngiliz-İtalyan Protokolü (İtalyan-Eritre ve İngiliz-Sudan arasındaki sınır düzenlemesi), 1902 tarihli İngiliz-Etiyopya Antlaşması (dönemin İngiliz sömürgesi Sudan ile Etiyopya arasında), Nil Nehri havzasının kullanımına ilişkin temel yasal çerçeve olduğu iddia edilen 1929 İngiliz-Mısır Antlaşması ve 1959 yılında Mısır ile Sudan arasında imzalanan ikili anlaşma gösterilebilir.

2- NİL NEHRİ VE HAVZASI

6.695 km uzunluğuyla dünyanın en uzun su yolu olan Nil Nehri, yaklaşık 3,18 milyon km²'lik bir havzayı kaplar. Bu alan, Afrika kıtasının yaklaşık %10'unu oluşturur ve 11 ülke tarafından paylaşılmaktadır. Nehrin başlıca kolları, Burundi'deki Kikizi gibi kaynaklardan beslenerek oluşan Beyaz Nil ve Mavi Nil'dir. Beyaz Nil, Ekvatorial Afrika'dan akarak Albert ve Victoria göllerinden geçer. Victoria Gölü, Kenya, Tanzanya ve Uganda tarafından paylaşılmaktadır. Beyaz Nil, Nil Nehri'ne ulaşan toplam suyun yaklaşık %15'ini sağlar. Mavi Nil ise Etiyopya yaylalarından doğar ve kolları arasında Abbay, Sobat ile Atbara nehirleri bulunur. Mısır'daki Asvan noktasında yapılan ölçümlere göre Mavi Nil, Nil Nehri'ne ulaşan suyun yaklaşık %85'ini sağlar. Nil Nehri, her yıl mey-

dana gelen taşkınlarla karakterize edilen karmaşık bir hidrolojiye sahiptir. Havza genelinde genellikle yaz aylarında tek bir yağmur mevsimi yaşanır. Etiyopya yaylalarındaki şiddetli yağışlar, Sobat, Mavi Nil ve Atbara nehirlerini doldurur. Bu sular, Mayıs ayında Sudan'da, Haziran ayında ise Mısır'da yükselmeye başlayan Nil Nehri'ne karışır. Nehir, Ağustos ve Eylül aylarında en yüksek seviyesine ulaşır; ardından su seviyesi kademeli olarak azalır.

Yıllar boyunca hem Mısır hem de Sudan tarafından birçok baraj inşa edilmiştir. Bu barajların en büyüğü Asvan Barajı'dır. 1970 yılında tamamlanan Asvan Barajı, güney Mısır'dan kuzey Sudan'a kadar uzanan ve rezervuarı Nubia Gölü olarak da bilinen devasa Nasır Gölü'nü oluşturmuştur. Baraj, havzayı yıkıcı taşkınlardan korumanın yanı sıra bölgeye hidroelektrik enerji sağlamış ve yıl boyunca sürdürülebilir sulama imkânı oluşturmuştur. Asvan Yüksek Barajı'ndan sonra Nil Nehri, yaklaşık beş yüz mil boyunca kuzeye doğru akmaktadır. Nehrin yıllık taşkınları, zengin ve verimli topraklardan oluşan dar bir taşkın ovası meydana getirmiştir. Bu taşkın ovasının her iki yanında ise tarım ve yerleşim için elverişli olmayan geniş çöller yer almaktadır. Nil Nehri, Mısır medeniyetinin merkezi olan Kahire'ye doğru akarak yoluna devam eder. Kahire'nin hemen kuzeyinde yer alan Nil Deltası, Afrika'nın en verimli topraklarına sahip devasa bir üçgen alan oluşturur. Bu delta, binlerce yıl boyunca Nil Nehri'nin taşkınlarıyla taşınan besin açısından zengin silt birikintilerinin oluşturduğu alüvyonların birikmesi sonucu meydana gelmiştir. Nil Deltası, binlerce yıldır Mısır medeniyetlerinin tarım, ekonomi ve yerleşim açısından temel dayanak noktası olmuştur.

2.1 EKONOMİ VE SOSYAL KALKINMA FARKLILIKLARI

Nil Nehri kıyısında yer alan ülkelerin toplam nüfusu yaklaşık 437 milyondur ve bu rakam Afrika nüfusunun

Nil Havzası.

yaklaşık %41'ine karşılık gelmektedir. Nil Nehri havzası genel olarak yoksul ülkelerden oluşsa da insanî ve ekonomik kalkınma düzeylerinde belirgin farklılıklar görülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Kalkınma Endeksi'ne göre kıyıdaş ülkeler arasında yalnızca Mısır "orta insani gelişme" grubunda yer almaktadır. Diğer kıyıdaş ülkeler ise "düşük insani gelişme" kategorisindedir ve bunlardan sekizi, dünyanın en yoksul 25 ülkesi arasında bulunmaktadır. Mısır nüfusunun büyük bölümü, Nil Nehri'nin iki yakasını ve deltasını kaplayan dar, verimli topraklarda yaşamaktadır. Ülke ekonomisi, bu tarımsal alanların yanı sıra gelişen petrol sektöründen de önemli ölçüde yararlanır. Buna karşılık nehrin kaynak ülkeleri olan Tanzanya, Kenya, Uganda ve Etiyopya, çoğunluğu

NİL HAVZASI BU TABLOYU EN ÇARPICI BİÇİMDE YANSITIR: 11 ÜLKENİN PAYLAŞTIĞI BU DEVASA SU SİSTEMİ, HEM KALKINMANIN HEM DE GERİLİMİN MERKEZİNDEDİR.

ulaşılması zor bölgelerde dağınık hâlde yaşayan vatandaşlarının yaşam koşullarını kayda değer biçimde iyileştirememiştir. 2012 yılı verilerine göre Sahra-Altı Afrika'da kişi başına düşen gayrisafi millî gelir (GSMH) 2.010 ABD doları iken yalnızca Mısır bu ortalamanın üzerine çıkarak 5.401 ABD doları seviyesine ulaşabilmiştir. Bölgedeki nüfusun büyük bir kısmı geçimini kırsal tarım sektöründen sağlamaktadır. Ancak bağımsızlık sonrası dönemde uygulanan kamu politikaları tarım sektörüne gereken önemi vermemiş, bu ihmalin sonucu olarak kırsal kesimdeki yoksulluk oranları önemli ölçüde artmıştır.

2.2 NİL HAVZASININ ETİYOPYA İÇİN ÖNEMİ

Etiyopya'nın su kaynakları, ülkenin toplam yıllık nehir akışına farklı oranlarda katkıda bulunan çeşitli büyük nehir havzalarına ayrılmıştır. Bu havzalar arasında Nil Havzası en önemlisi olarak öne çıkmaktadır. Nil Havzası, ülkenin en kritik nehri olan Abbay'ı (Mavi Nil) içermektedir. Bu havza, ülke topraklarının %32,4'ünü kaplamasına rağmen yıllık nehir akışının %69'unu üreterek yılda 84,55 km³ su akışı sağlamaktadır. Rift Vadisi ve Şebelli-Juba havzaları dâhil diğer havzalar, toplam toprakların %60,6'sını kaplamakta ancak akışın yalnızca %31'ine katkıda bulunmaktadır. Bu orantısız dağılım, Nil Havzası'nın Etiyopya'nın su güvenliği ve kalkınması açısından ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Nil Havzası'nda yıllık ortalama yağış miktarı 200 mm ile 2.000 mm arasında değişmektedir. Ülkenin toplam yenilenebilir su kaynaklarının yaklaşık 122 milyar metreküp olduğu tahmin edilmektedir. Bu büyük su potansiyeli hem ulusal kalkınmayı desteklemek hem de bölgesel iş birliğini güçlendirmek amacıyla çeşitli büyük ölçekli projelerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

2.3 BÜYÜK ETİYOPYA RÖNESANS BARAJI (GERD)

Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (GERD), esas olarak Etiyopya'nın kendi kaynaklarıyla inşa edilen devasa bir kalkınma projesidir. İnşaatına 2011 yılında başlanmış, resmî açılışı ise Eylül 2025'te gerçekleştirilmiştir. 5.000 megavatlık enerji kapasitesiyle GERD, Afrika kıtasının en büyük hidroelektrik santrali konumundadır. Barajın devasa rezervuarı, 74 milyar metreküpe kadar su tutma kapasitesine sahiptir. GERD'nin faydaları arasında, konut ve sanayi sektörlerinin enerji ihtiyaçlarını karşılayacak yeşil enerji üretiminin yanı sıra tarımsal üretimi artırmak ve turizmi teşvik etmek gibi ek katkıları da bulunmaktadır. GERD, su akışını düzenleyerek ve Cibuti, Kenya ile Tanzanya gibi komşu ülkelerle enerji paylaşımı yaparak bölgesel entegrasyonu güçlen-

GERD, AFRİKA KITASININ EN BÜYÜK HİDROELEKTRİK SANTRALİ KONUMUNDADIR.

BARAJIN DEVASA REZERVUARİ, 74 MİLYAR METREKÜPE KADAR SU TUTMA KAPASİTESİNE SAHİPTİR.

GERD ve Nigat gölünün kuşbakışı görünümü.

Asvan Yüksek Barajı.

Fotoğraf: Encyclopedia of Britain

dirmek üzere tasarlanmıştır. Bu enerji paylaşımı, Nil Havzası için bir "kazan-kazan" yaklaşımının önemli bir bileşenini oluşturmakta; ayrıca, çevresel ve sosyoekonomik açıdan geniş kapsamlı faydalar sağlayan su dışı hidroelektrik projelerinin geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır.

Etiyopya Barajı'nın başlıca faydaları şunlardır:

- Yağışlı mevsimlerde akışın düzenlenmesi,
- Taşkınların kontrol altına alınması,
- Tortu birikiminin yönetimi,
- Buharlaşma kayıplarının azaltılması,
- İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin hafifletilmesi.

2.4 NİL HAVZASI VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Birleşmiş Milletler, iklim değişikliğini "küresel atmosferin bileşimini değiştiren insan faaliyetlerine doğru ve dolaylı olarak atfedilen ve karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak ortaya çıkan bir iklim değişikliği" olarak tanımlamaktadır. Nil Havzası Girişimi ise "iklim değişikliği" kavramını, iklim parametrelerindeki mevsim içi ve yıllık dalgalanmaları ifade etmek için kullanmaktadır. Nil Nehri, on bir kıyıdaş ülkenin ekonomik ve insani kalkınmasının temelini oluşturmaktadır. Ancak nehrin su kaynakları benzer büyüklükteki diğer havzalarla karşılaştırıldığında nispeten sınırlıdır. Bu durum, su güvenliğini yalnızca Mısır için değil; tüm kıyıdaş ülkeler için de ciddi bir sorun hâline getirmektedir. Önümüzdeki birkaç on yıl içinde Afrika'nın, iklim değişikliğinden en olumsuz etkilenen bölgelerden

biri olacağı öngörülmektedir. Kıta; kıtlık, sel ve diğer iklim kaynaklı afetlere yol açması muhtemel aşırı hava olaylarına karşı son derece hassastır. Bu durum, bölgenin ekonomik büyümesi ve kalkınması üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Ne yazık ki Afrika ülkeleri günümüzde aşırı hava olaylarının sonuçlarıyla etkin bir şekilde başa çıkabilecek kapasiteye henüz tam olarak sahip değildir.

İklim değişikliğinin Nil Nehri Havzası'nı iki temel alanda etkilemesi beklenmektedir: ortalama sıcaklıklar ve ortalama yağış miktarı. Devam eden ısınma eğiliminin bölge üzerinde ciddi etkiler yaratacağı öngörülmektedir. Bölgedeki birçok rezervuarın, artan sıcaklıklar nedeniyle buharlaşma yoluyla önemli miktarda su kaybetmesi beklenmektedir. Özellikle kurak mevsimlerde kuraklık riskinin artacağı tahmin edilmektedir. Öte yandan sağanak yağışların daha sık ve daha şiddetli hâle gelmesi ihtimali, sel olaylarının yanı sıra can ve mal kaybı riskini de önemli ölçüde artıracaktır. İklim değişikliğinin etkileriyle etkin biçimde mücadele edilecek hem bölgesel hem de ulusal düzeyde güçlü ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesini ve kararlılıkla uygulanmasını gerektirmektedir.

2.5 JEOPOLİTİK GERİLİMLER VE ÇEVRESEL ZORLUKLAR

GERD'nin bölgesel kalkınma potansiyeline rağmen inşası özellikle aşağı havzada yer alan Mısır ile önemli jeopolitik gerginliklere yol açmıştır. Mısır'ın temel endişeleri iki noktada yoğunlaşmaktadır: Barajın dep-

rem riski taşıyan bir bölgede bulunması nedeniyle güvenlik riski oluşturabileceği ve sel ile kuraklık dönemlerinde su temininde istikrarsızlık yaşanabileceği korkusu. Buna karşın Etiyopya, bu endişelerin gerçekçi olmadığını savunmakta; barajın sunduğu sayısız faydanın -özellikle bölgesel kalkınma ve entegrasyonu teşvik etmedeki rolünün- iddia edilen risklerden çok daha ağır bastığını ileri sürmektedir.

Mavi Nil Nehri Havzası, bir dizi iç ve dış zorlukla karşı karşıyadır. Sistemik sorunlar arasında uygun bir yasal sistemin eksikliği, dağınık ve yetersiz bir araştırma veri tabanı, ayrıca yerel toplulukların toprak ve su kaybıyla mücadele etmek için gerekli sermaye ve teknik bilgiye sahip olmamaları yer almaktadır. Bu durum, çeşitli dış baskılar nedeniyle daha da kötüleşmektedir. Bahsi geçen dış baskılar arasında, daha sık ve yoğun kuraklıklara yol açan iklim değişikliği, artan nüfus baskısı, ormansızlaşma ve uygunsuz tarım uygulamaları bulunmaktadır. Tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi, yıkıcı seller, toprak erozyonu ve düşük tarımsal verimlilik gibi bir dizi olumsuz sonuca yol açmaktadır.

3. İŞ BİRLİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR YÖNETİM ARAYIŞI

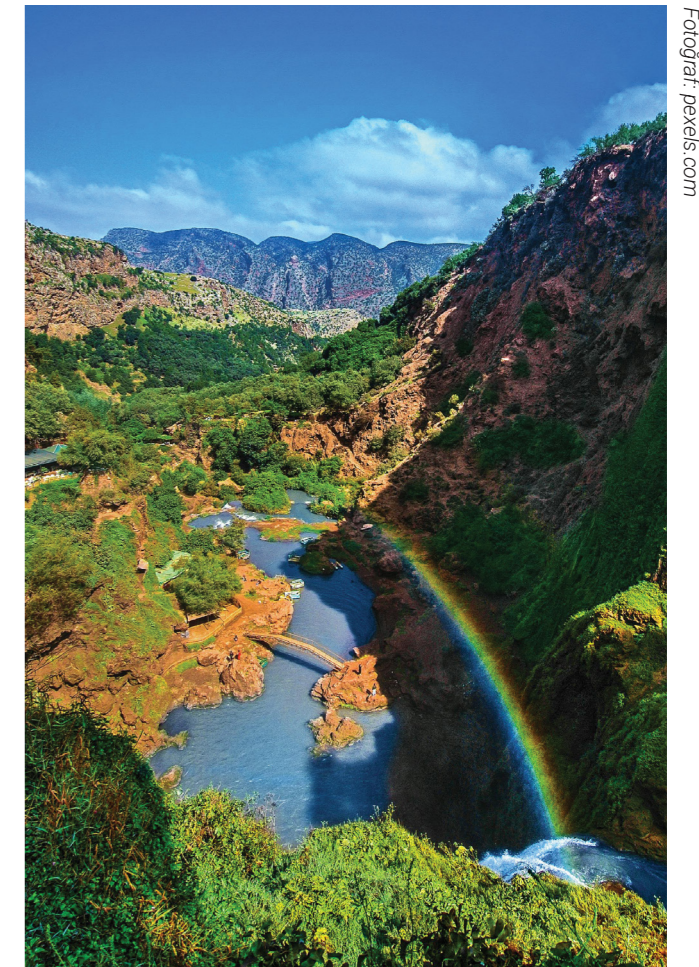
Nil Nehri anlaşmazlığına uzun vadeli bir çözümün en etkili yolu, tüm kıyıdaş devletlerin nehir sularının kullanımını düzenleyecek etkili bir yasal mekanizma oluşturacak yeni ve kapsayıcı bir antlaşmanın müzakere edilmesidir. Buradaki temel zorluk, 1929 ve 1959 yıllarında imzalanan ikili antlaşmalarla Nil Nehri suları üzerinde hak iddia eden aşağı havza ülkelerini, yeni müzakerelere tam ve etkili bir biçimde katılmanın kendi çıkarlarına olduğuna ikna etmektir. Hem Mısır hem de Sudan'ın, Nil Nehri Havzası'nın yeni ve kapsayıcı bir yasal çerçeveye kavuşması için iyi niyetle iş birliği yapması ve aktif biçimde müzakerelere katılması gerekmektedir. Bunun için iki ülkenin de güçlü gerekçeleri bulunmaktadır. Çatışmaları en aza indirmek ve Nil Nehri Havzası'ndaki kaynakların adil tahsisini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak amacıyla kurulacak çok taraflı kurumların, ilgili tüm paydaşların ihtiyaçlarını tam ve etkili biçimde karşılayacak şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

"
KALICI ÇÖZÜM,
KAYNAKLARIN
PAYLAŞIMINDA
ADALETİ, ÇEVRESEL
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ
VE BÖLGESEL İŞ
BİRLİĞİNİ ESAS ALAN
YENİ BİR ANLAYIŞ
GEREKTİRİR.

dir. Bu işlevleri başarıyla yerine getirebilecek kurum, Nil Nehri Havzası'ndaki tüm paydaşların iyi niyetli katılımı ve iş birliğiyle geliştirilen; ayrıca havza topluluklarının sağladığı yerel bilgi ve deneyimlerden yararlanan bir kurum olmalıdır. Böyle bir anlaşma, yalnızca yasal bir belge olmanın ötesinde, aynı zamanda tüm Nil Nehri kıyıdaşları tarafından meşru kabul edilmelidir.

Ayrıca çok yönlü zorlukların üstesinden gelebilmek için iklim değişikliğinin Mavi Nil Havzası'nın su kaynakları üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik aşamalı bir plan önerilmelidir.

Bu plan; fizibilite çalışmalarının yürütülmesini, havza birliklerinin kurulmasını, toprak ve su koruma faaliyetlerinin uygulanmasını ve tüm bu adımların geçim kaynaklarının iyileştirilmesiyle ilişkilendirilmesini içermektedir.

Fotoğraf: pexels.com

lidir. Planın uygulanması, yerinde alınacak önlemlerin yanı sıra kapsamlı, havza ölçeğinde müdahale stratejilerinin geliştirilmesini de gerektirmektedir. Bilimsel değerlendirmeyi, sahadaki uygulamaları ve uzun vadeli sürdürülebilirlik planlamasını bir araya getiren bu yapılandırılmış yaklaşım, bölgedeki iklim değişikliğinin karmaşık etkilerinin yönetilmesi açısından hayati bir öneme sahiptir. Nil Havzası'nın sınırlı su kaynaklarının bu tür bütüncül bir stratejiyle akılcı biçimde yönetilmesi, tüm kıyıdaş ülkelerin bu ortak kaynaktan adil ve dengeli biçimde yararlanmasına olanak tanıyacaktır.

SON SÖZ

Afrika'nın su kaynakları, kıtanın hem en büyük potansiyeli hem de en derin kırılganlık alanıdır. Nil Havzası örneğinde görüldüğü gibi doğal zenginlikler tarihsel miras, politik çıkarlar ve iklim baskıları arasında sıkışmıştır. Kalıcı çözüm, kaynakların paylaşımında adaleti, çevresel sürdürülebilirliği ve bölgesel iş birliğini esas alan yeni bir anlayış gerektirir. Su, çatışmanın değil; ortak kalkınmanın aracı olmalıdır. Kıta genelinde geliştirilecek kapsayıcı politikalar hem su güvenliğini hem de toplumsal refahı güçlendirerek Afrika'nın geleceğine daha dengeli ve dayanıklı bir yön verebilir. ■

Türkiye Today

Where regions converge, stories unfold.

Ouzoud Şelalesi,
Fas

Dr. Sead Ahmed SWALİH

Doktora eğitimini Hidrolik ve Su Kaynakları Mühendisliği alanında İstanbul Teknik Üniversitesinde tamamlamıştır. Hâlen İstanbul Kültür Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırma ilgi alanları arasında hidroloji ve hidrolik modelleme, sel ve kuraklık modellemesi ile iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkisi ve su yönetimi yer almaktadır.

- [N turkiyetoday](#)
- [Instagram turkiyetodaycom](#)
- [Twitter turkiyetodaycom](#)
- [YouTube turkiyetoday](#)
- [TikTok turkiyetodaycom](#)
- [Facebook turkiyetodaycom](#)

Download Now

Google Play App Store

turkiyetoday.com

Doç. Dr. Ahmet CONKER

Yıldız Teknik Üniversitesi / Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

AFRİKA'DA BİR ANLAŞMAZLIK VE ÇATIŞMA ALANI OLARAK SU MESELESİ

Su, yaşamın temel kaynağıdır. Tarihte iz bırakmış medeniyetlerin su kaynakları etrafında kurulması; bu medeniyetlerin, içinde buldukları havzalarda ortaya çıkan siyasi yapılarda su kaynaklarının yönetimine büyük önem vermesi ve bu doğrultuda çeşitli su yapıları inşa etmesi tesadüf değildir. Günümüzde ise su yönetimi konusu her zamankinden daha kritik bir mesele hâline gelmiştir. Bu durum, bir su kaynağını paylaşan farklı paydaşlar arasında çatışma ve/veya iş birliği süreçlerini de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Afrika kıtası bağlamında farklı aktörler arasındaki çatışma süreçlerinde etkili olabilecek faktörlerin ortaya konulmasıdır. Hidropolitik disiplini çerçevesinde, su ve çatışma ilişkisine dair

literatür de dikkate alınarak bu çatışma alanları analitik bir bakışla ele alınmış ve bu çatışmaların etkilerini azaltmaya yönelik iş birliği mekanizmaları kısaca ortaya konulmuştur.

GİRİŞ

Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin bir alt alanı olarak hidropolitik disiplini, su konusuna ilişkin olarak devlet ve devlet dışı aktörler (uluslararası örgütler, ulus aşırı savunuculuk ağları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, bireyler vb.) arasındaki etkileşim süreçlerini analiz eden bir alt disiplin olarak ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren suyun, özellikle devletler arası ilişkilerde bir çatışma unsuru olarak öne çıktığı; hatta gelecekteki savaşların temel nedenlerinden biri olabile-

ceği yönündeki görüşler ve buna karşı çıkan yaklaşımlar akademik literatürde geniş biçimde tartışılmıştır. Her ne kadar sonraki dönemlerde yapılan araştırmalar bu bakış açısının eksik yönlerine dikkat çekerek su meselelerinin çözümünde iş birliği odaklı yaklaşımları öne çıkarmış olsa da farklı düzeylerdeki (devletler arası, ulusal, yerel vb.) anlaşmazlık ve çatışma süreçlerine vurgu yapan çalışmalar da önemini korumaktadır. Bu bağlamda, Afrika kıtasında özellikle su kıtlığından kaynaklanan sorunların, farklı düzeylerdeki paydaşlar arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açtığı ve bu anlaşmazlıkların zaman zaman çatışma süreçlerine dönüştüğü görülmektedir.

Hidropolitik disiplini çerçevesinde su ve (silahlı) çatış-

ma ilişkisini ele alan yaklaşımlardan hareketle Afrika'da su meselelerinin anlaşmazlık ve çatışma süreçlerine dönüşmesine neden olan başlıca etmenleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

SU KAYNAKLARININ SINIR AŞAN NİTELİĞİ VE HAVZA BÜYÜKLÜKLERİ

Su yönetimi ve kullanımından kaynaklanan sorunlarda, farklı aktörler arasındaki anlaşmazlık potansiyelini artıran temel unsurlardan biri, aynı su havzasını paylaşan aktör sayısıdır. Buna göre bir su havzasını kullanan aktörlerin (başta devletler olmak üzere diğer paydaşların) sayısı arttıkça o havzada anlaşmazlık ortaya çıkma potansiyeli de artış göstermektedir.

Yapısı itibarıyla cari bir kaynak olan su, çoğu zaman bir devletin ulusal sınırlarından dışına geçmekte ve bu süreçte birçok aktör suyu farklı amaçlarla kullanmaktadır. Bu çerçevede Afrika kıtasına bakıldığında kıtadaki birçok su kaynağının çok sayıda aktör tarafından kullanıldığı kompleks bir yapının varlığı dikkat çekmektedir. Afrika'da yaklaşık 80 adet, iki veya daha fazla devletin sınırlarında yer alan nehir ve göl havzası bulunmaktadır. Bu havzalardan 21'i, 100.000 km²'nin üzerinde su toplama alanına sahip büyük ölçekli havzalardır. Bu büyük havzalardan bazılarında ise 10'un üzerinde devlet kıyıdaş konumundadır. Afrika'daki su kaynaklarının bu sınır aşan ve çok aktörlü yapısı, özellikle kıyıdaş devletler arasında anlaşmazlıkların doğmasına zemin hazırlamakta ve aktörler arasındaki çatışma potansiyelini artırmaktadır.

SU KİTLİĞİ VE KALİTESİ SORUNU

Su meselelerinde anlaşmazlık ve çatışma potansiyelini artıran unsurlardan biri, suyun yapısal olarak kıt bir doğal kaynak olmasıdır. Küresel ve bölgesel düzeyde gözlemlenen su kıtlığı sorunu, suyla ilgili meselelerde aktörler arasındaki anlaşmazlıkların ve çatışma süreçlerinin en önemli nedenlerinden biridir.

Yapılan araştırmalar, dünya nüfusunun (yaklaşık 7,78 milyar) yaklaşık 5,52 milyarlık kısmının su kaynaklarına güvenli erişim sağlayamadığını ortaya koymaktadır. Küresel ölçekte dahi oldukça önemli olan bu durum, Afrika kıtasında çok daha dramatik bir boyuttadır. Çeşitli çalışmalar, Afrika'da yaşayan yaklaşık 1,34 milyar insanın suya güvenli erişiminin bulunmadığını göstermektedir. Bu rakam, kıta nüfusunun yaklaşık %90'ına karşılık gelmektedir. Afrika'nın yaklaşık üçte ikisinin kurak ve yarı kurak iklim kuşağında yer alması; bu özelliğiyle Avustralya'dan sonra dünyanın en kurak kıtası konumunda bulun-

Fotoğraf: ca-cd.com

ması; dünyadaki tatlı su kaynaklarının yalnızca %9'una sahip olması ve bu kaynakların kıta genelinde dengesiz biçimde dağılması, durumun daha da karmaşık hâle gelmesine sebep olmaktadır. Başka bir ifadeyle kıtanın bazı bölgelerinde görece yüksek su arzı bulunurken diğer bölgelerinde yüksek düzeyde su kıtlığı yaşanmaktadır. Bu dengesizlik, Afrika kıtasındaki su meselelerini daha çetrefilli ve çözümü güç bir hâle getirmektedir.

Su kıtlığı sorununun yanı sıra su meselelerinde aktörler arasındaki bir diğer anlaşmazlık konusu da suyun kalitesinden kaynaklanan sorunlar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çatışma süreçleridir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 1,7 milyar insan su ihtiyacını kirli su tüketerek karşılamak zorundadır. Bu durumun bir sonucu olarak her yıl yaklaşık 500.000 kişi ishale bağlı hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Ne yazık ki bu sebeple hayatını kaybedenlerin önemli bir bölümünü çocuklar oluşturmaktadır.

Suyun yetersiz sanitasyon (hıfzıssıhha) koşullarından kaynaklanan sorunlar bağlamında bakıldığında Afrika kıtası genelinde oldukça karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır. Kıtada yaşayan insanların yaklaşık yarısı, yeterli sanitasyon süreçlerinden geçirilmiş temiz suya erişimden yoksundur. Afrobarometer tarafından 2024

Kitada yaşayan insanların yaklaşık yarısı sanitasyon süreçlerinden geçirilmiş temiz suya erişimden yoksundur.

Fotoğraf: conflict-over-resources.weebly.com/conflict-over-water.html

yılında 39 Afrika ülkesinde yapılan bir araştırma, bu ülkelerdeki hane halklarının yaklaşık %56'sının temiz suya erişemediğini ortaya koymuştur. Aynı araştırmada, bu durumun özellikle kırsal kesimlerde şehir merkezlerine kıyasla çok daha yaygın olduğu da gözlemlenmiştir.

Yukarıda ortaya koyduğumuz suyun sınırları aşan cari yapısı ile su kıtlığı ve su kalitesi sorunları birlikte değerlendirildiğinde bu iki unsurun, su kaynaklarının bulunduğu bölgelerde bireyler, hane halkları, yerel ya da bölgesel yönetim birimleri ve hatta devletler arasında farklı düzeylerde suya ilişkin anlaşmazlık ve çatışma süreçlerini artırma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

AFRİKA'DA HIZLI NÜFUS ARTIŞININ SU MESELELERİNDEKİ ROLÜ

Su kıtlığına neden olan önemli faktörlerden biri de hızlı nüfus artışıdır. Nüfusun hızla arttığı bölgelerde su kaynaklarına olan talep de aynı oranda yükselmekte; bu durum, ilgili bölgelerde farklı düzeylerdeki aktörler arasında suyun kullanımı konusunda anlaşmazlık ve çatışma ihtimalini artırmaktadır. Buna ek olarak hızlı

nüfus artışıyla birlikte iklim değişikliğine bağlı olarak su arzında meydana gelen azalmalar, tarımsal faaliyetler nedeniyle yaşanan su kayıpları, yetersiz altyapı, hızla artan nüfusun gıda talebindeki yükseliş ve bunun beraberinde getirdiği su tüketimindeki artış da dikkate alındığında ortaya çıkan durum, su kaynakları üzerinde aktörler arasındaki çatışma potansiyelini artırmaktadır. Maalesef bu açıdan bakıldığında da Afrika kıtası genelinde olumsuz bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar, Afrika'nın dünyada en hızlı nüfus artışının yaşandığı bölge olduğunu göstermektedir. 2050 yılına gelindiğinde kıta nüfusunun yaklaşık 2,4 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Bu da 2050 yılına kadar dünya nüfusundaki artışın yaklaşık yarısının Afrika kıtasından kaynaklanacağını ortaya koymaktadır.

Bu büyüklükte bir nüfus artışı, su kaynakları yönetimi açısından iki önemli sonuca yol açacaktır. Birincisi, hızla artan nüfusla birlikte suya olan talep de artacaktır. Bu durum, su kaynaklarına erişim ve suyun kullanımı konusunda paydaşlar arasında farklı düzeylerde rekabeti beraberinde getirecektir. İkinci husus ise gıda güvenliğiyle ilgilidir. Artan nüfusla birlikte gıda talebi de aynı oranda yükselecektir. Tarım sektörünün, su kaynaklarının en yoğun kullanıldığı alan olduğu dikkate alındığında bu artışın da suya erişim konusundaki rekabeti şiddetlendirmesi olasılığı bulunmaktadır. Ayrıca Afrika kıtası genelinde su arzını artırmaya ya da su talebini kontrol altına almaya yönelik gerekli hidrolik yapıların yetersizliği, hızla artan su talebinin karşılanmasını güçleştirmektedir.

Kuşkusuz suya olan talebi etkileyen önemli faktörlerden biri de iklim değişikliği olgusudur. İklim değişikliğine bağlı olarak belirli dönemlerde yaşanan kuraklık süreçlerinin, ilgili bölgelerdeki su arzını önemli ölçüde azalttığı dünya genelinde farklı coğrafyalarda gözlemlenmiştir. Bu durumun hem Afrika kıtasında hem de dünyanın birçok bölgesinde su kaynakları yönetimini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin farklı aktörler arasındaki çatışma süreçlerini etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmesi giderek yaygınlaşmıştır. Özellikle kuraklık ve su konusu, iklim değişikliği ile çatışma ilişkisini ele alan yaklaşımların temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin

çatışma süreçleriyle ilişkisi hem küresel ölçekte hem de Afrika özelinde tartışmalı bir konu başlığı olmaya devam etmektedir. Ancak hızlı nüfus artışı, gıda güvenliği sorunları ve altyapı yetersizlikleri birlikte değerlendirildiğinde iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkileri bakımından Afrika kıtasının oldukça kırılgan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

TARİHSEL ARKA PLAN VE GENEL POLİTİK BAĞLAM

Son olarak su meselelerinde özellikle devletler arasındaki anlaşmazlıklarda tarihsel sürecin ve mevcut politik bağlamın, su havzalarında yer alan aktörler arasındaki

ilişkileri önemli ölçüde koşullandırdığını belirtmek gerekir. Tarihsel arka plan bağlamında değerlendirildiğinde Afrika'daki sınır aşan su havzalarında devletler arasında uzun süredir çözülemeyen su sorunlarında kolonyal dönemden miras kalan meselelerin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Örneğin, sıklıkla "su savaşları" argümanının en çok atfı yapılan örneklerinden biri olarak gösterilen Nil Nehri Havzası'nda, kıydaş devletlerin kolonyal dönemden kalma anlaşmazlıklar temelinde yaşadıkları anlaşmazlıklar, bu bölgedeki temel sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Afrika'da kolonyal güçler tarafından belirlenen ulusal sınırlar da devletler arasında tartışma konusu olmuş; bu durum, sınır aşan su ilişkilerinde ortaya çıkan anlaşmazlıkları doğrudan etkilemiştir.

Tarihsel arka plan ve genel politik bağlam çerçevesinde dikkati çeken bir diğer önemli husus, Afrika kıtasında II.

AFRİKA'DA KOLONYAL GÜÇLER TARAFINDAN BELİRLENEN ULUSAL SINIRLAR DA DEVLETLER ARASINDA TARTIŞMA KONUSU OLMUŞ; BU DURUM, SINIR AŞAN SU İLİŞKİLERİNDE ORTAYA ÇIKAN ANLAŞMAZLIKLARI DOĞRUDAN ETKİLEMİŞTİR.

Dünya Savaşı sonrasında hız kazanan dekolonizasyon sürecinin ardından kıta genelinde ulusal ve uluslararası düzeyde sıklıkla meydana gelen çatışma süreçleridir. Cenevre Akademisi tarafından yapılan bir çalışmaya göre günümüzde Afrika genelinde 35 ulusal düzeyde devam eden silahlı çatışma süreci bulunmaktadır. Bu durum, Afrika'yı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan sonra en fazla silahlı çatışmanın yaşandığı bölge konumuna getirmektedir. Yapılan araştırmalar, her ne kadar dönemsel düşüşler gözlemlense de 2000 yılı sonrasında kıta genelinde devlet temelli çatışma süreçlerinde (kolonyal çatışmalar, devletler arası çatışmalar, iç savaşlar ve uluslararasılaşmış iç çatışmalar) belirgin bir artış yaşandığını göstermektedir. Kıta genelindeki bu istikrarsız yapı, doğal bir sonuç olarak ülkelerdeki siyasi ve ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemekte; su kaynaklarının yönetiminde ciddi sorunlara yol açmaktadır.

SON SÖZ

Sonuç olarak yukarıda ortaya konulan hususlar dikkate alındığında Afrika kıtasının genel hidropolitik dinamikleri açısından olumsuz bir tabloyla karşı karşıya olduğu söylenebilir. Ancak su meselesi bağlamında ortaya çıkan bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek amacıyla aşağıdaki alanlarda ilerleme kaydedilmesi büyük önem taşımaktadır.

İlk olarak her ne kadar sınır aşan su ilişkilerinde çatışma potansiyeli bulunsada farklı su havzalarında devletler arasında iş birliği mekanizmalarının daha sık ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, havza düzeyinde ortak yönetsel yapıların kurulması, su meselelerine bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması ve "hakça ve makul kullanım" gibi uluslararası hukukta genel kabul görmüş ilkeler çerçevesinde su yönetiminin ele alınması önemlidir. Ayrıca yalnızca devlet kurumlarının değil, sivil toplum ve özel sektör aktörlerinin de dâhil edildiği kapsayıcı bir paydaş katılımı ile su meselelerinin çözümüne yönelik adımların atılması gerekmektedir. Bu tür mekanizmalar, Afrika'daki su havzalarında güçlendirilmelidir.

İkinci olarak Afrika'da akut düzeyde yaşanan su kıtlığı sorununa ilişkin etkin yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda hem su arzını artırmaya hem de su talebini kontrol altına almaya yönelik farklı düzeylerdeki paydaşları kapsayan iş birliği mekanizmalarının oluşturulması önem taşımaktadır. Özellikle devletler arasında altyapı yatırımlarını içeren ortak projelerin geliştirilmesi bu sürece katkı sağlayacaktır.

Bir diğer önemli husus ise Afrika'nın iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı genel olarak kırılgan bir yapıya sahip olmasıdır. Bu nedenle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini hafifletmeye yönelik iş birliği mekanizmalarının geliştirilmesi, uluslararası kuruluşlar ve havza dışı devletlerle ortak girişimlerin kurulması gerekmektedir. Böylece devletler arası, ulusal ve yerel düzeylerde kapasite gelişimi sağlanmalıdır.

Son olarak Afrika genelinde devletlerin uzun yıllar boyunca yaşadığı siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar hem su yönetimi konusundaki kurumsal kapasitelerini geliştirmelerini zorlaştırmakta hem de devletler arasındaki iş birliği imkânlarını sınırlamaktadır. Dolayısıyla devletler arası ve ulusal düzeylerde bu sorunların çözümünde sağlanabilecek ilerlemeler, su yönetimi konularında da olumlu etkiye sahip olacaktır. ■

Son Notlar

- <?>. A Turton, "Hydropolitics: The Concepts and its Limitations," in *Hydropolitics in Developing World South African Perspective*, ed. A et Henwood R Turton (African Water issues Research Unit, 2002).
- <?>. Bkz. Joyce R. Starr, "Water Wars," *Foreign Policy* 82 (1991); Hussein A. Amery, "Water wars in the Middle East: a looming threat," *The Geographical Journal* 168, no. 4 (2002), <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.0016-7398.2002.00058.x>; Wendy Barnaby, "Do nations go to war over water?," *Nature* 458, no. 7236 (2009/03/01 2009), <https://doi.org/10.1038/458282a>.
- <?>. Bronwyn Wake, "Water wars," *Nature Climate Change* 11, no. 2 (2021/02/01 2021), <https://doi.org/10.1038/s41558-021-00997-9>.
- <?>. Almer, Christian, Jérémy Laurent-Lucchetti, ve Manuel Oechslein. "Water Scarcity and Rioting: Disaggregated Evidence from Sub-Saharan Africa." *Journal of Environmental Economics and Management* 86 (2017): 193–209.
- <?>. P. Gleick, H, "Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security," *International Security* 18, no. 1 (1993).
- <?>. Kenneth D. Frederick, "Water as a Source of International Conflict," *Resources* 1996, https://www.resources.org/archives/water-as-a-source-of-international-conflict/?gad_source=1&gad_campaignid=20291819400&gbraid=0AAAAADGZZQPpmWiFP-ySdNkdrYt9LwvFS&gclid=CjwKCAjwup3HBhAAEiwA7euZuvLXFnyYr1n_iqrIBC-P_36d5gh56LcFSiHM1IffUXdzdWnV-L1BoCRy8QAvD_BwE.
- <?>. A Turton, "Water Wars in Southern Africa: Challenging Conventional Wisdom," in *Water Wars: Enduring Myth or Impending Reality*, ed. Hussein Solomon and Anthony Turton (African Centre for Constructive Resolution of Disputes 2000).
- <?>. Karen Nkatha, "Water woes: 13 undeniable facts about Africa's water scarcity," Greenpeace Blog 2024, <https://www.greenpeace.org/africa/en/blog/55086/water-woes-13-undeniable-facts-about-africas-water-scarcity/>.
- <?>. Ibid.
- <?>. LifewaterCanada, "The Global Water Crisis," LifewaterCanada https://www.lifewater.ca/?ID=313&Language=ENG&gad_source=1&gad_campaignid=22742845878&gbraid=0AAAAAOMkt-gv5TvKJEIlgXL61yi7GILe_&gclid=CjwKCAjwup3HBhAAEiwA7euZuvLXFnyYr1n_iqrIBC-P_36d5gh56LcFSiHM1IffUXdzdWnV-L1BoCRy8QAvD_BwE
- <?>. Ibid.
- <?>. Mohammed Najib Ben Saad, George William Kayanja ve Stevenson Male Ssevume, *Water and sanitation still major challenges in Africa, especially for rural and poor citizens*, Afrobaremeter (2024).
- <?>. Deborah Bensen, "How does population affect water scarcity?," Healing Water International, <https://healingwaters.org/how-does-population-growth-affect-water-scarcity/>.
- <?>. C. Hall vd., "The impact of population growth and climate change on food security in Africa: looking ahead to 2050," *International Journal of Agricultural Sustainability* 15, no. 2 (2017/03/04 2017), <https://doi.org/10.1080/14735903.2017.1293929>.
- <?>. Ibid.
- <?>. Peter H Gleick, "Water, drought, climate change, and conflict in Syria," *Weather, Climate, and Society* 6, no. 3 (2014).
- <?>. Scheffran, Jürgen, Peter Michael Link ve Janpeter Schilling. "Climate and Conflict in Africa." Oxford University Press, 2019–04–26 2019. <https://oxfordre.com/climatescience/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e557>.

- <?>. Ibid.
- <?>. Hussam Hussein ve Mattia Grandi, "Contexts Matter: A Hydropolitical Analysis of Blue Nile and Yarmouk River Basins" in *Social Water Studies in the Arab Region: State of the Art and Perspectives* ed. Manar Fayyad vd. (Berlin SLE, 2015).
- <?>. Richard K. Paisley ve Taylor W. Henshaw, "Transboundary governance of the Nile River Basin: Past, present and future," *Environmental Development* 7 (2013/07/01 2013), <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.envdev.2013.05.003>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211464513000614>.
- <?>. Maryam Mohammed Jungudo, "A history of water conflict among riparian states of the Lake Chad," *African and Global Issues Quarterly* 1, no. 1 (2021).
- <?>. Geneva Academy, "Today's Armed Conflicts", <https://geneva-academy.ch/galleries/today-s-armed-conflicts>.
- <?>. Júlia Palik, Anna Marie Obermeier ve Siri Aas Rustad, *Conflict Trends in Africa, 1989–2021*, Peace Research Institute Oslo (Oslo, 2022).
- <?>. Aaron T. Wolf, "Conflict and cooperation along international waterways," *Water Policy* 1, no. 2 (1998/04/01/ 1998), [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1366-7017\(98\)00019-1](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S1366-7017(98)00019-1), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1366701798000191>.

Doç. Dr. Ahmet CONKER

Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde görev yapmaktadır. Conker, Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden lisans derecesiyle mezun olmuştur. Ardından Sussex Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisansını bitirmiş ve East Anglia Üniversitesi Uluslararası Kalkınma Okulu'nda başladığı doktora eğitimini 2014 yılında tamamlamıştır. Ahmet Conker'in araştırmaları, su politikaları, su meselelerinde çatışma ve iş birliği süreçleri ile özellikle sınır aşan sular bağlamında gelişen hidropolitik dinamikler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Doç. Dr. Yunus TURHAN

Ankara Hacı Bayram Veli

Üniversitesi / Uluslararası İlişkiler Bölümü

Öğretim Üyesi

Nil'de Hidropolitik Dönüşüm:

ÇATIŞMA DİNAMİKLERİNDEN İŞ BİRLİĞİ FIRSATLARINA

Bu çalışma, suyun yalnızca doğal bir kaynak değil; aynı zamanda toplumsal gelişme, ekonomik kalkınma ve uluslararası ilişkiler açısından stratejik bir unsur olduğunu tartışmaktadır. Tarih boyunca medeniyetlerin şekillenmesinde belirleyici rol oynayan suyun, günümüzde artan nüfus, iklim değişikliği ve ekonomik bağımlılıklar nedeniyle giderek politik bir meseleye dönüştüğü vurgulanmaktadır.

Özellikle Nil Havzası örneği üzerinden sınır aşan suların yönetiminde ortaya çıkan ekonomik, demografik ve siyasi sorunları ele almaktadır. Havza ülkeleri arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların sömürge döneminden miras kalan adaletsiz antlaşmalara dayandığı ve bu durumun günümüzde su temelli gerilimleri derinleştirdiği analiz edilmektedir. Etiyopya, Mısır ve Sudan arasındaki ilişkiler, suyun paylaşımı ve güç dengeleri bağlamında incelenmekte; mevcut hukuki boşluklar, yönetim eksiklikleri ve Büyük Etiyopya Rönesans Barajı'nın (GERD) bölgesel etkileri tartışılmaktadır.

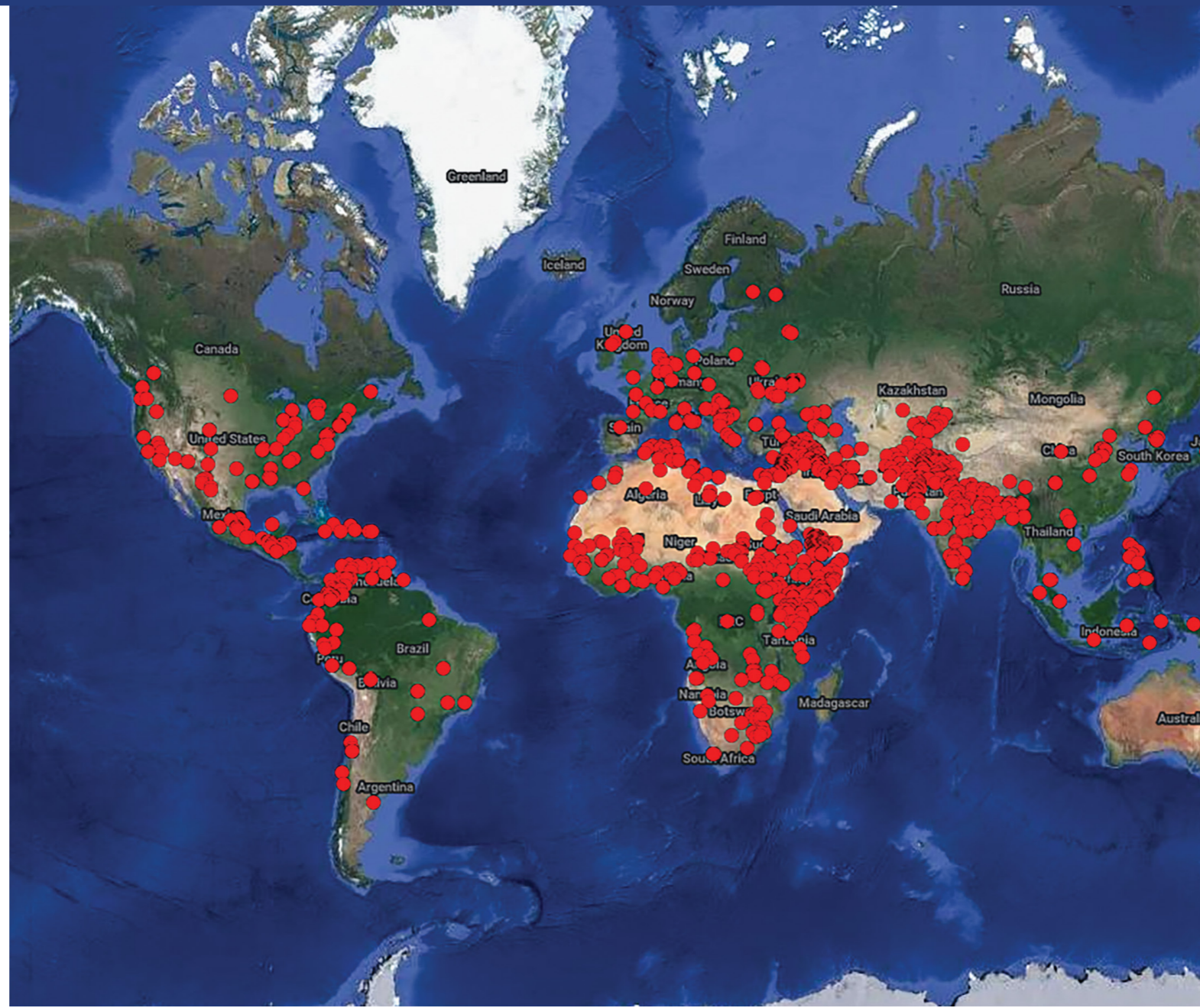
Ayrıca Nil Havzası'nda sürdürülebilir barışın ve ortak refahın sağlanabilmesi için hakkaniyetli paylaşım, bütüncül su yönetimi, ekonomik çeşitlendirme ve hidro-diplomasi temelli bir iş birliği modelinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

SUYUN STRATEJİK VE MEDENİYET KURUCU ROLÜ

Su, dünya üzerinde ikamesi bulunmayan mutlak bir kaynaktır. Canlılar için yalnızca biyolojik yaşamın temel bileşeni olmanın ötesinde, medeniyetlerin temelini atan ve onları şekillendiren stratejik bir unsurdur. Nitekim Mezopotamya (Fırat-Dicle), Maya (Yağmur Ormanları) ve Çin (Sarı Irmak-Gök Irmak) gibi büyük uygarlıkların su havzaları çevresinde gelişmesi tesadüf değildir. Bu durum, su ile insan toplulukları arasında kurulmuş olan simbiyotik ve vazgeçilmez ilişkinin somut bir tezahürüdür. Öte yandan su; tarımdan sanayiye, ulaşımdan enerji üretimine kadar uzanan geniş bir yelpazede toplumlara ekonomik katma değer sağlayan ve kalkınmayı tetikleyen kritik bir kaldıraç işlevi görmektedir.

SU VE HİDROPOLİTİK GERİLİMLERİN KÜRESEL GÖRÜNÜMÜ

Lakin suyla kurulan bu ilişki, zaman içerisinde toplumlar arası ihtilafları da beraberinde getirmiştir. Hidropolitik bir perspektiften bakıldığında özellikle su sıkıntısı yaşayan toplumlarda suyun yönetimi çoğu zaman çatışmaların temel nedeni hâline gelirken aynı kaynağı

“**NİL, ÖZELLİKLE SUDAN, MISIR VE ETİYOPYA AÇISINDAN “VAROLUŞSAL BİR UNSUR” OLARAK DEĞERLENDİRİLMEKTEDİR.**”

Görsel: <https://pains.org/water-conflict-chronology/>

paylaşan aktörler arasında kurulan etkin diyalog ve iş birliği mekanizmaları, suyu istikrar ve barış inşasının güçlü bir aracına dönüştürebilmektedir. Esasen burada belirleyici olan suyun ontolojik varlığından ziyade ona atfedilen stratejik değer ve anlamdır. Bu bağlamda “su-çatışma-barış” üçlü sacayağı, söz konusu dinamiğin temelini oluşturmaktadır. Suyun bir “siyasal nesne” hâline gelmesinin arka planında ise artan dünya nüfusu, tarım ve sanayi amaçlı su talebinin yükselmesi, çevresel kirlenme ile küresel ısınmanın etkisiyle temiz su kaynaklarının giderek azalması yatmaktadır.

Bugün, dünya genelinde 146 ülke arasında paylaşılan 286 farklı sınır aşan nehir bulunmaktadır. Hâlihazırda bu uluslararası su kaynaklarının yaklaşık üçte ikisi, ortak bir mekanizma olarak kooperatif bir yönetimden yoksundur (SIWI, 2019). Bugüne kadar yapılmış en kapsamlı nicel çalışmalardan biri olan *Su Çatışması Kro-*

Su çatışması kronolojisi

nolojisi (The Water Conflict Chronology) Raporu önemli veriler sunmaktadır. Antik çağlardan günümüze kadar uzanan yaklaşık 1900 su temelli çatışmayı inceleyen bu rapor, dikkat çekici biçimde, söz konusu çatışmaların neredeyse yüzde 90'ının yirmi birinci yüzyılın başından itibaren meydana geldiğini ortaya koymaktadır (Michel, 2024). Öte yandan Statista'nın raporuna göre 2022 yılında su kaynaklı toplam 251 çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların 87'sinde su, çatışmayı tetikleyen unsur; 148'inde çatışmalardan etkilenen kaynak; 16'sında ise bir silah olarak kullanılmıştır (*Number of Water Conflicts by Country, 2023*).

NİL HAVZASI: AFRİKA'NIN HİDROPOLİTİK ÇEKİM MERKEZİ

Son dönemlerde suyun, devletler arasındaki anlaşmazlıklarda giderek daha belirgin bir ihtilaf unsuru hâline geldiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Nil Havzası, günümüzde sınır aşan su yönetiminin en karmaşık ve kritik örneklerinden birini oluşturmaktadır. Yaklaşık 6.650 kilometre uzunluğuyla dünyanın en uzun nehri olan ve Afrika kıtasının yaklaşık yüzde 10'unu kapsayan Nil Nehri, 11 Afrika ülkesini doğrudan ya da dolaylı biçimde etkilemektedir. Bununla birlikte Nil, özellikle Sudan, Mısır ve Etiyopya açısından “varoluşsal bir unsur” olarak değerlendirilmektedir.

Nil'i bu denli anlamlı kılan üç temel unsur bulunmaktadır:

Bunlardan ilki ve en önemlisi, Nil Havzası'ndaki ülke ekonomilerinin büyük ölçüde *agro-business* olarak ifade edilen endüstriyel tarıma dayanmasıdır. Zira tarım; Etiyopya'nın gayrisafi yurt içi hasılasının (GSYH) yüzde 46,3'ünü, ihracatının yüzde 60'ını ve toplam istihdamının yüzde 80'ini; Sudan'ın GSYH'sinin yaklaşık yüzde 30'unu; Mısır'ın ise GSYH'sinin yüzde 14,5'ini ve toplam istihdamının yüzde 28'ini oluşturmaktadır. Bu tablo, söz konusu ülkeler açısından Nil Nehri'ni vazgeçilmez bir kaynak hâline getirmektedir.

İkinci faktör, bölgenin demografik dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. Nil Havzası ülkelerinin toplam nüfusunun, 2050 ve 2100 projeksiyonları dikkate alındığında kayda değer bir artış göstereceği öngörülmektedir. Örneğin 2050 yılına ilişkin demografik tahminler, Mı-

sır'ın nüfusunun yaklaşık 151 milyona, Etiyopya'nın 188 milyona ve Sudan'ın ise 80 milyona ulaşacağını göstermektedir. Bu nüfus projeksiyonları, mutlak su talebinde kaçınılmaz bir artışa işaret etmektedir. Artan nüfusun su ihtiyacındaki yükselişin, bölge ülkeleri üzerinde yeni bir baskı unsuru oluşturacağı ve su sorununu daha da derinleştireceği beklenmektedir.

Üçüncü belirleyici unsur ise siyasi ihtilaflardan kaynaklanan anlaşmazlıklarla ilgilidir. Yukarıda değinilen ekolojik ve demografik unsurlardan farklı olarak bu faktör, tamamen antropojenik (insan kaynaklı) bir nitelik taşımakta ve ilgili ülkeler arasındaki anlaşma ya da anlaşmazlık süreçlerinin merkezinde yer almaktadır. Söz konusu siyasi dinamikler, sınır aşan su yönetiminin önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır. Bununla birlikte diyalektik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde aynı siyasi iradenin etkin bir hidro-diplomasi mekanizması aracılığıyla suyu bölgesel barışın tesisinde katalitik bir unsur hâline dönüştürme potansiyeline sahip olduğu da aşikârdır.

TARİHSEL ANLAŞMALAR, HUKUKİ BOŞLUK VE YENİ YÖNETİŞİM ARAYIŞLARI

Ancak Nil Havzası'ndaki bölge ülkeleri arasındaki bu siyasi ve askerî güç rekabeti, su yönetiminde çatışma iklimini derinleştirmektedir. Bu rekabetin kökleri, sömürge döneminin miras bıraktığı adaletsiz düzenlemelere dayanmaktadır. Nitekim İngiltere, Mısır ve Sudan'ı yönettiği dönemde Nil Nehri'ne ilişkin anlaşmaları yalnızca bu iki ülkenin lehine düzenleyerek sonraki süreçte ortaya çıkacak siyasi anlaşmazlıkların tohumlarını atmıştır. Örneğin Nil Nehri özelinde imzalanan 1891, 1902, 1906, 1925, 1929, 1932 ve 1959 tarihli anlaşmalara Etiyopya ya hiç davet edilmemiş ya da katılımı son derece sınırlı tutulmuştur. Günümüzde en çok atıf yapılan 1959 tarihli anlaşma çerçevesinde, Mısır'a 55,5 milyar m³, Sudan'a ise 18,5 milyar m³ su tahsis edilirken Nil sularının yaklaşık yüzde 85'ini sağlayan Etiyopya'nın payı sembolik düzeyde (1-2 milyar m³) bırakılmıştır. Bu durum, "hakkaniyetli ve makul kullanım" ilkesiyle açık biçimde çelişen bir tablo ortaya koymaktadır.

Peki, Nil Nehri üzerinde mevcut statükoyu değiştirecek yeni bir yol haritası nasıl oluşturulabilir? Bu sorunun yanıtı, yukarıda değinilen hususların giderilmesinden geçmektedir. Bunlar arasında öncelikli olarak ele alınması gereken mesele, mevcut "hukuki boşluğun" doldurulmasıdır. Bu bağlamda, 10 Mayıs 2010 tarihinde Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya arasında

"İş Birliği Çerçeve Anlaşması (Cooperative Framework Agreement – CFA)" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmanın dördüncü maddesinde yer alan "Nil suları adil ve eşit bir şekilde kullanılmalıdır." ifadesi, devletler arasında barışçıl bir politika izlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ancak Mısır ve Sudan'ın bu anlaşmaya taraf olmamaları, hukuki açıdan sorunun kesin bir çözüme kavuşmasını engellemiştir.

İkinci adım, ortak bir su yönetim mekanizmasının oluşturulmasıdır. Nil Havzası'nda, kalıcı ve tüm havza ülkelerini kapsayan bir yapı henüz teşekkül etmemiştir. Örneğin 1999 yılında kurulan Nil Havzası Girişimi

(Nile Basin Initiative – NBI), diyalogu ve ortak projeleri teşvik eden bir çatı oluşturmuş olsa da kapsayıcı ve bağlayıcı bir su paylaşım anlaşmasına dönüşememiştir. Öte yandan 2011 yılında inşasına başlanan ve 9 Eylül 2025'te açılışı gerçekleştirilen Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (Grand Ethiopian Renaissance Dam – GERD), bölgesel jeopolitiği derinden etkilemiştir. Bu nedenle kalıcı bir çözüm için kapsayıcı yönetim, hakkaniyete dayalı anlaşmalar ve Bütüncül Su Kaynakları Yönetimi (Integrated Water Resources Management – IWRM) gibi bütünleştirici stratejilerin benimsenmesiyle bölgede dışarı çatışma riskleri azaltılabilir; böylece bölgesel istikrar ve refah için yeni fırsatlar yaratılabilir.

SON SÖZ

Sonuç olarak bölge ülkeleri, tarım temelli ekonomilerini çeşitlendirerek suya olan bağımlılıklarını azaltabilirler. Bu sayede tarımda kullanılan su miktarının azaltılması ve elde edilen suyun hane halkına yönlendirilmesiyle suyun insanlar tarafından doğrudan kullanım oranı artırılabilir. Bu bağlamda Etiyopya, Mısır ve Sudan'ın tarım işletmeciliği sektörlerini dönüştürmek amacıyla modernleşme ve ihracat artışına yönelik adımlar attıkları görülmektedir. Maden, turizm ve sanayi gibi alternatif ekonomik alanların geliştirilmesi ise tarım temelli su bağımlılığına bir alternatif oluşturabilir. Böylelikle bireysel su kullanım oranı artarken devletlerin ekonomik sürdürülebilirliğinde su kaynaklı çatışma riski de azaltılabilir.

Ezcümle, ilgili aktörlerin su meselesini bir "varoluşsal tehdit" olarak çerçevelemekten vazgeçmeleri; bunun yerine bütünleştirici hidro-diplomasi kanallarını işletmek suretiyle ortak refahı maksimize edecek alternatif yönetim modelleri geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda tarafların müzakerelerde "sıfır toplamı" bir zihniyetten uzaklaşarak mutlak hâkimiyet yerine "hakkaniyetli paylaşım" paradigmasını benimsemeleri elzemdir. Ancak bu şekilde mevcut çatışma dinamiklerinin neden olacağı, herkesin kaybedeceği bir "Kaybet-Kaybet (Lose-Lose)" senaryosundan uzun vadede tüm havza halklarının kazançlı çıkacağı "pozitif toplamı" bir denkleme geçiş mümkün olabilecektir. ■

Doç. Dr. Yunus TURHAN

Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda, yüksek lisansını Hacettepe Üniversitesinde, doktorasını ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda dereceyle tamamlayan Doç. Dr. Yunus Turhan, doktora eğitimi sırasında TÜBİTAK bursuyla Oxford Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Güney Afrika, Mozambik, Tanzanya, Zanzibar, Çad ve Burkina Faso gibi Sahra Altı Afrika ülkelerinde saha çalışmaları yürüten Turhan'ın; Türkiye- Afrika ilişkileri, barış ve çatışma çalışmaları, kalkınma çalışmaları ile Afrika'da hidro-politik sorunlar gibi konuları ele alan çalışmaları, uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayımlanmıştır. 2022 yılından bu yana Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda doçent olarak görev yapan Turhan, Ağustos 2024 - Temmuz 2025 tarihleri arasında TÜBİTAK bursuyla ABD'de, Harvard Üniversitesi Afrika Çalışmaları bölümünde misafir öğretim görevlisi olarak bulunmuştur.

HARİTALAR YALAN SÖYLÜYÜR!

Haritalar, yalnızca dünyanın şeklini değil; insanın dünyaya dair bakışını da biçimlendiren sessiz araçlardır. Yüzyıllar boyunca çizilen dünya haritaları, bilgi kılıfına bürünmüş bir iktidar anlayışının izlerini taşır. Özellikle Afrika kıtası, bu çizimlerin en çok haksızlığa uğrayan coğrafyalarından biri olmuştur. Mercator projeksiyonu gibi Batı merkezli harita sistemleri, kıtaların gerçek boyutlarını bozarak Avrupa'yı olduğundan büyük, Afrika'yı ise olduğundan küçük göstermiştir. Bu çarpıtma yalnızca coğrafi bir hata değildir; tarihsel olarak üstünlük

ve küçümseme duygularını meşrulaştıran bir bakış açısının ürünüdür.

Bugün Afrika Birliği'nin "Eşit Dünya" çağırısı, geçmişin bu sessiz manipülasyonuna karşı yükselen bir farkındalığı temsil eder. Yeni projeksiyonlar, yalnızca kıtaların ölçüsünü değil; insanlığın adalet duygusunu da yeniden tanımlamayı amaçlar. Haritaların değişmesi, aslında zihinsel sınırların da yeniden çizilmesi anlamına gelir. Çünkü dünya, bir kâğıda sığmayacak kadar karmaşık; Afrika ise hiçbir ölçeğin tam olarak anlatamayacağı kadar büyük bir kıtadır.

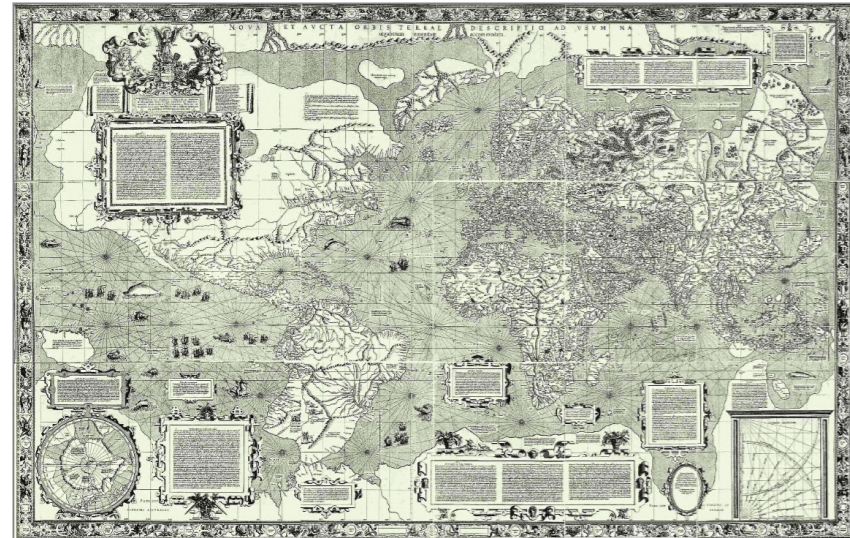

HARİTALARIN SESSİZ TAHAKKÜMÜ

İnsan, dünyanın yüzünü yalnızca gözüyle değil; zihninin haritasıyla da görür. Çocukken önümüze konulan o renkli dünya haritaları, gerçeği göstermekten çok, bir bakış açısının ve bir tahakküm biçiminin sessiz ifşası olmuştur. Kimimiz onları coğrafya dersinin masum araçları sandık; kimimiz ise yalnızca denizlerin adlarını, dağların yerlerini ezberlemek için kullandık. Oysa o kâğıtların üzerinde, yüzyıllardır süregelen bir adaletsizlik sessizce varlığını sürdürüyordu: ölçüsüz, renksiz ama derin bir adaletsizlik...

Harita, hiçbir zaman yalnızca bir çizim olmadı; coğrafya da hiçbir çağda masum bir bilgi alanı olmadı. Bir zamanlar krallıkların sınırlarını çizen, fethedilecek toprakları belirleyen ellerdeydi; bugünse şirketlerin, orduların, hatta dijital algoritmaların elindedir. Bir imparatorluğun gümüş pusulası neyse, modern dünyanın "veri haritaları" da odur: gücü dağıtmanın, kaynakları paylaşmanın ve zenginliği yeniden şekillendirmenin yollarıdır. Yves Lacoste'un dediği gibi, "Coğrafya savaşmak içindir." Ve o savaş hâlâ sürüyor; bu kez ölçekte, biçimde ve algıda...

Yüzyıllardır dünyayı tanımak için başvurduğumuz haritalar, gerçekte dünyayı çarpıtarak öğretti bize. Sömürgeciler ve emperyalistler, haritalar ve coğrafya bilgisi üzerinden kasıtlı biçimde insanları yanlış yönlendirdiler. Okullarda ve üniversitelerde coğrafya ve harita bilimi, bilinçli olarak sıkıcı bir ders hâline getirildi. Tim Marshall, *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita* adlı kitabında, bu çarpıklığın ardındaki resmi kısmen de olsa görmemizi sağlıyor.

Mercator'un 1569'da denizcilere yön bulmak amacıyla geliştirdiği harita.

”

**MERCATOR PROJEKSİYONU
GİBİ BATI MERKEZLİ HARİTA
SİSTEMLERİ, KITALARIN
GERÇEK BOYUTLARINI
BOZARAK AVRUPA'YI
OLDUĞUNDAN BÜYÜK,
AFRİKA'YI İSE OLDUĞUNDAN
KÜÇÜK GÖSTERMİŞTİR.**

”

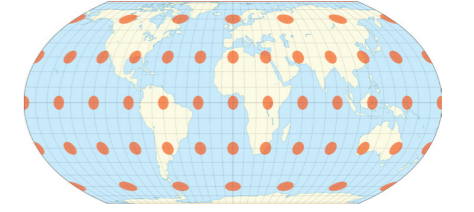
Mercator'un 1569'da denizcilere yön bulmak amacıyla geliştirdiği harita, kutuplara yaklaştıkça ülkeleri büyütür; ekvatora yaklaştıkça ise küçültür. Böylece Grönland, neredeyse Afrika ile aynı büyüklükteymiş gibi görünür. Oysa Afrika, Grönland'dan tam on dört kat daha geniştir.

Bu durum yalnızca geometrik bir hata değildir; aynı zamanda bir medeniyetin aynasındaki lekedir. Çünkü bu harita, sadece kıtaların boyutlarını değil, insanların zihinlerindeki ölçekleri de bozmuştur. İnsanlık, Afrikalıyı küçültmüş; onun toprağını, tarihini ve emeğini de haritada gibi daraltmıştır. Avrupa'yı ve Amerika'yı genişleten kalem, Afrika'yı daraltırken bir kıtanın haysiyetini de ufalamıştır.

AFRİKA'NIN GERÇEK ÖLÇEĞİ

Bugün Afrika Birliği, bu eski çarpıklığa karşı sesini yükseltiyor: "Haritayı düzeltin!" Elli beş ülkenin ortak çağrısı, yalnızca bir geometrik düzeltme talebi değil; aynı zamanda tarihî bir onarım ve zihinsel bir devrimdir. *Equal Earth* (Eşit Dünya) adı verilen yeni projeksiyon, her ülkeyi hak ettiği ölçüde göstermektedir: Afrika'nın genişliğini, Amazonların derinliğini, Asya'nın kalabalığını, Avrupa'nın küçüklüğünü... Kısacası, gerçeği.

Birliğin Başkan Yardımcısı Selma Malika Haddadi'nin de dediği gibi "Bu sadece bir harita meselesi değil; bu, kim olduğumuzun ve dünyada nerede durduğumuzun meselesidir." Afrika, dünyanın ikinci en büyük kıtasıdır. Milyardan fazla insana, dil-

lerin ve inançların sayısız mozağine, altının, petrolün, kakaonun ve elmasın zengin yataklarına ev sahipliği yapmaktadır. Fakat Afrika, yalnızca doğal kaynaklarıyla değil; insanlık vicdanının coğrafi merkezi olmasıyla da önem taşır.

Bir çocuk düşünün; Gana'da, Tanzanya'da ya da Ceza-yir'de, okul sırasına oturmuş, önündeki haritaya bakıyor. Afrika'sını küçücük bir kıta olarak görürken Avrupa'yı koca bir medeniyet alanı gibi algılıyor. O çocuğun zihnine kazınan bu ölçüsüzlük, yalnızca bir haritacının hatası değildir; insanın kendine çizdiği hiyerarşinin bir sonucudur.

Ayrıca unutmamak gerekir ki dünya yuvarlaktır; bu nedenle hangi kıtanın "üstte", hangisinin "altta" olduğunu aslında bilemeyiz. Ne var ki emperyalistler yüzyıllar boyunca çizdikleri bütün haritalarda Batı'yı kasıtlı olarak yukarıda, diğer kıtaları ise aşağıda göstermiştir. Bu yalnızca bir yönlendirme değil, aynı zamanda zihinsel bir hiyerarşidir; bir üstünlük vehmini harita kâğıdına işlemiş bir ideolojidir.

"Speak Up for Africa" ve "Africa No Filter" gibi hareketler, bu algının kökünü kazımayı amaçlamaktadır. Çünkü yanlış ölçek, yanlış bir kimlik yaratır. Küçük gösterilen bir kıta, küçümsenen bir halk doğurur. Oysa Afrika, insanlığın beşiği ve tarih öncesinin nabzıdır. Nil'in sularında, Timbaktu'nun kütüphanelerinde, Zambezi'nin çağlayanlarında insanlığın hafızası akar.

Mercator'un cetveli, gemicilere yön gösterdi; ancak aynı zamanda Batı'ya bir üstünlük duygusu kazandırdı. Şimdi sıra, bu cetveli insanlığın kalemiyle düzeltmektir.

AFRİKA'NIN HAFIZASINI GERİ VERİN

Dünya haritaları, yüzyıllar boyunca yalnızca yön bulmanın değil; aynı zamanda zihinsel bir düzen kurmanın

aracı oldu. Bugün anlıyoruz ki bir kıtanın küçültülmesi, yalnızca bir çizim hatası değil; bir hafıza kaybıdır. Afrika'nın haritalarda daraltılan yüzü, aslında insanlığın vicdanında açılan bir yarayı temsil eder. Bu nedenle mesele artık sadece coğrafyanın doğruluğunu sağlamak değil, tarihin adaletini yeniden tesis etmektir.

Afrika'nın gerçek ölçüsü, matematiksel verilerle değil; insanlığın ona borçlu olduğu saygıyla anlaşılabilir. Nil'den Sahra'ya, Zambezi'den Kongo'ya uzanan bu topraklar, geçmişin acılarını taşıırken geleceğin sesini de duyurur. Yeni haritalar, yalnızca kıtaların değil, zihinlerin de eşitlenmesi için bir fırsattır. Çünkü her ölçek değişikliği, bir bakış değişikliğidir; her düzeltme, bir farkındalık eylemidir. Belki de asıl devrim, kâğıt üzerinde değil; bakışlarımızda başlayacaktır. Afrika'yı yeniden doğru yere yerleştirmek, aynı zamanda insanın kendini evrende yeniden konumlandırmasıdır. Haritalar değiştiğinde yalnızca dünya değil, insanın kalbi de genişleyecektir. Ve o zaman Afrika artık küçültülmüş bir kıta değil, insanlığın en büyük aynası olarak ışıdayacaktır. ■

Turan KIŞLAKÇI

1973 yılında Bingöl'de doğdu. Yükseköğrenimini İslamabad ve İstanbul'da tamamladı. Öğrencilik yıllarında uluslararası arkadaşlarıyla birlikte Arapça el-Lem'a ve İngilizce Spark dergilerini yayımladı. Gazetecilik kariyerine ortaokul yıllarında adım atan Kışlakçı, Yeni Şafak gazetesinde dış haberler editörlüğü yaptı. Dünya Bülteni ve Timeturk'ün kurucusu olan Kışlakçı, Anadolu Ajansı'nda Orta Doğu ve Afrika Yayın Yönetmenliği, TRT Arapça'da ise Genel Koordinatörlük görevlerini üstlendi. Türk-Arap Gazeteciler Cemiyeti ve MEHCER Derneği başkanlıklarını yürüttü; Katar Kültür Bakanlığı'nda müsteşarlık görevinde bulundu. Hâlen Ekol TV'de "Fildişi Kule" programını sunmakta ve el-Kuds el-Arabi gazetesinde yazılar kaleme almaktadır. Orta Doğu üzerine yazılmış iki kitabı bulunmaktadır.

Halil ÖZSARAÇ
(E) Deniz Kurmay Albay

AFRİKA'NIN KALKINMASINDA DENİZ VE KARA ULAŞIMI

Fotoğraf: rogerfarnworth.com

Doğu Afrika Demiryolları 59 sınıfı Garratt lokomotifi no. 5902'nin, "Ruwenzori Dağları" olarak adlandırılmadan önceki hali. Doğu Afrika Demiryolları ve Limanları - A.J. Craddock'un 1954 yılında Nairobi merkezini ziyaret ettiğinde kendisine verilen EAR&H tanıtım fotoğraflarından oluşan kişisel koleksiyonu (EAR&H negatif 961/1)

Tarih boyunca, sömürenin de sömürene karşı koyanın da mücadele alanı hep ticaret yolları olmuştur. Başka coğrafyalardaki ticaret yollarını kontrol edenler, o coğrafyaların üretim güçlerini baskı altında tutabilmektedirler. Bu da ticaret yollarını kontrol edene fiyat belirleme avantajını sunar. Bu baskıya direnmek, yani sömürenin ticaret yolları kontrolüne boyun eğmek, kötü kadere rıza göstermek ile eş değerdir.

Afrika kıtası, tüm dünyanın deniz ticaret yollarını kontrol edebilme şansını bile tanıyan özel jeopolitik konuma sahip olmasına rağmen yüzyıllardır okyanuslara çıkmamış, kendini âdetâ kısırlarına kilitlemiştir. 1788-1877 arasında Batılı kâşiflerin şifrelerini çözdüğü akarsu, göl ve kara ulaştırma yollarını da "Afrika Talanı" sırasında, kıta dışı güçlere kaptırdıkları için, Afrika günümüzde bile üretim gücü üzerindeki süregelen baskıyı aşamamakta, kemikleşmiş dolaylı sömürüyü kıramamaktadır.

Afrika'da geleneksel sistemleri altüst eden sömürgecilik, geniş arazileri yüksek gelir getiren ürünler için plantasyonlara dönüştürürken, yerel çiftçileri yerlerinden etmiş ve yaygın gıda güvensizliğine yol açmıştır. Afrika'ya döşenen demiryolları ve inşa edilen limanlar ise sömürgeciliğin altyapısı olarak, talan edilen Afrika kaynaklarını Batı'ya taşımaya hizmet etmiştir. Bugün de Afrika'nın taşımacılık altyapısı, aynı amaca hizmet ediyor.

Kıta dışı güçlerin, ekonomik dış yardım ve dış borç etiketleri ile Afrika'da stratejik hammadde kaynaklarını taşıma altyapılarına ortak olma çalışmaları, siyasi istikrarsızlık, altyapı yoksunluğu ve genç nüfus işsizliği sorunlarına kısa vadeli çözümler sunabilir. Fakat, uzun vadeli bir gelecekte, üretim gücü ağır baskıdan kurtulamazsa, dolaylı olarak sömürüye açıklık hâli devam ederse Afrika'nın denizleri, limanları ve bu limanlarına erişimi sağlayan karasal ulaştırma hatları, Afrika'nın kalkınmasına değil kıta dışındaki emperyalistlere hizmet etmeye devam edecektir. Özetle; "Afrika Talanı", Afrika kıtasının ulaşım yolları üzerinden devam ettirilmeye çalışılıyor.

AFRİKA'DA İÇ İÇE GEÇMİŞ İKİ KAVRAM: BOLLUK VE YOKLUK

Afrika ülkelerinin ekonomileri, kıtanın dışına, doğal kaynak veya tarımsal bazlı hammadde sağlayıcılığı üzerine şekillendirilmiştir. Hammadde bolluğuna rağmen Afrika'nın sosyoekonomik başarı performansı yetersiz ve dalgalıdır. Bu tür durumlara dikkat çeken

ve "Bolluk Çelişkisi (Paradox of Plenty)" veya "Kaynak Laneti (Resource Curse)" olarak bilinen teori; petrol, doğal gaz veya maden zengini ya da tekil tarımsal ürün potansiyeli yüksek olan çoğu ülkenin, sosyoekonomik başarısızlık sarmalının içine düşme nedenlerini açıklamaya çalışır.

Başka bir ifadeyle; 'kaynak lanetli' devletlerde, 'kaynak zenginliği' ile 'uzun vadeli ekonomik büyüme' arasında ters orantı vardır. Bu teoriye göre; petrol, doğal gaz, maden veya tekil tarımsal ürün satımına dayalı ekonomik model üzerine inşa edilen ülkeler, sanayi ürünleri, hatta çok çeşitli tarım ürünleri ihracatına dayalı ekonomik modeli olan ülkelere kıyasla geri kalırlar. Bu kötü kadere petrol, doğal gaz, maden ve tarımsal ürün piyasalarındaki sert ve öngörülemeyen fiyat dalgalanmalarının yol açtığı varsılır. Hâlbuki, petrol, doğal gaz, maden veya tekil tarımsal ürün zengini ülkelerin kalkınma güçlüğüne düşmelerinin sorumlusu, fiyat dalgalanmaları değil ellerindeki tüm sermayeyi yalnızca doğal kaynak sektörüne yatırmaları, diğer sektörler için ise dışalım tercih etmeleridir.

Bahsettiğim bu ülkelerde, petrol, doğal gaz, madencilik ve tarım sektörlerinin büyümeye etkisi, fiyat dalgalanmalarına bağlı olarak, bazen pozitif bazen ise negatif durum içindeyken, ihmal edildiklerinden dolayı dışa bağımlılıktan kurtulamayan diğer bütün sektörlerin büyümeye etkisi süreklilikle negatif olmaktadır.

Dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip olan devletler, sömürmek istedikleri bu ülkelerde, ağırlıklı olarak petrol, doğal gaz, maden veya tarımsal üretime ve taşınmasına büyük yatırımlar yaparken, diğer tüm sektör-

"
AFRİKA'DA GELENEKSEL
SİSTEMLERİ ALTÜST
EDEN SÖMÜRGEÇİLİK,
GENİŞ ARAZİLERİ YÜKSEK
GELİR GETİREN ÜRÜNLER
İÇİN PLANTASYONLARA
DÖNÜŞTÜRÜRKEN, YEREL
ÇİFTÇİLERİ YERLERİNDEN
ETMİŞ VE YAYGIN GIDA
GÜVENSİZLİĞİNE YOL
AÇMIŞTIR.
"

lerin zayıf kalması için, yani kendilerine bağımlı hâlde tutmak için adımlar atarlar. Yani, yeni nesil sömürgeciler, zengin yeraltı kaynakları olan ülkelerin 'kaynak laneti' bataklığından kurtulmalarını engellemek için ellerinden gelen her şeyi yapıyor.

Dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip devletlerin 'kaynak laneti' gibi yükleri bulunmamaktadır. Bunun sebebi, birbirlerine hammadde satmamalarıdır. Örneğin, ABD, AB, İngiltere, Japonya ve Çin'in birbirleri ile olan ticaretleri, hammaddeye değil imal edilmiş sanayi ürünlerine dayanmaktadır. Dünyanın en güçlü ekonomilerine sahip devletlerin ekonomik istikrarları, sanayileri için gerekli hammaddeyi sağladıkları ülkelerin sanayileşmelerini engellemeye ve yol açtıkları hammadde fiyat dalgalanmaları üzerinden bu ülkeleri 'kaynak laneti' ile boğuşmaya bağlıdır. Bu devletler, hammadde sağlayıcı devletlerin sanayileşmelerine yatırım yapma konusunda cimridirler ama bu devletlerde üretilen hammaddeleri kendilerine ulaştıracak altyapılara mali destek sağlama konusunda birbirleri ile yarışır.

AFRİKA'NIN MEVCUT ULAŞTIRMA ALTYAPISI 'KAYNAK LANETİ'Nİ AŞMAYA UYGUN MU?

'Kaynak laneti'nin Batı, Orta ve Doğu Afrika gibi Afrika'nın daha hızlı kalkınma modellerine ihtiyaç duyan coğrafyalarına ne kadar hâkim olduğunu anlamak için dış ticaret verileri ile liman ve yol bağlantı karakteristiklerini incelemeliyiz. Bu coğrafyalardaki dışsatımı yüksek devletleri örnekleyelim:

Batı Afrika'da;

- Nijerya'nın 2023 yılı toplam 61 milyon dolarlık dışsatımının %92'si ham yeraltı kaynaklarından, %4'ü ise tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşmaktadır.
- Fildişi Sahili'nin 2023 yılı toplam 18,5 milyar dolarlık dışsatımının %13,8'i ham yeraltı kaynaklarına, %74,2'si ise tarım ve hayvancılık ürünlerine dayanmaktadır.
- Gine'nin 2023 yılında 18 milyar doları aşan toplam dışsatımının %97'si ham yeraltı kaynaklarından sağlanmaktadır.
- Gana'nın 2023 yılı toplam 17 milyar dolarlık dışsatımının %72'si ham yeraltı kaynaklarından, %18,4'ü ise tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşmaktadır.

Orta Afrika'da;

- Angola'nın 2024 yılı toplam 39 milyar doları aşan dışsatımının %91,2'si ham yeraltı kaynaklarından elde edilmektedir.
- Gabon'un 2023 yılı toplam 13 milyar dolarlık dışsatımının %77,5'i ham yeraltı kaynaklarına, %7,5'i ise ta-

rim ve hayvancılık ürünlerine dayanmaktadır.

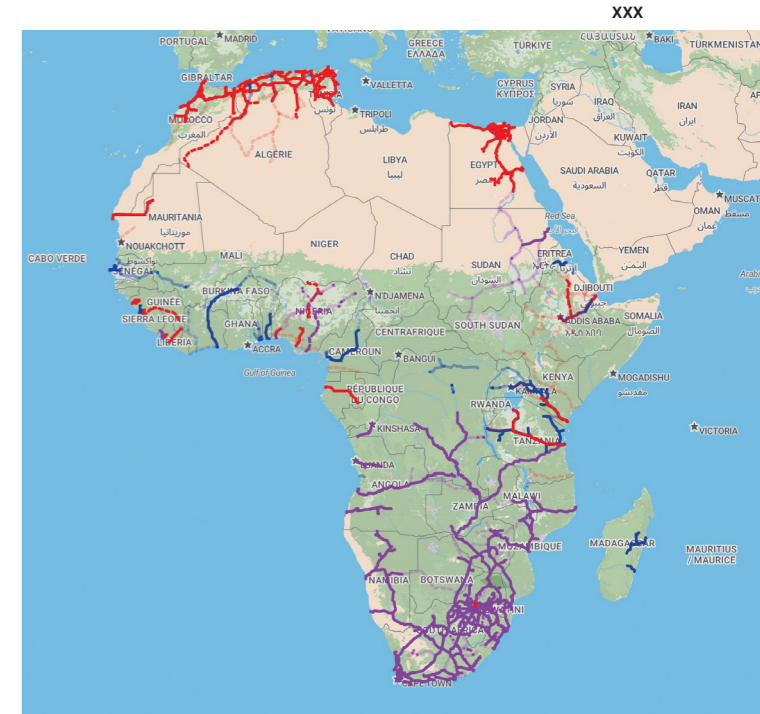
- Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin 2023 yılı toplam 26 milyar dolarlık dışsatımının %98,7'si ham yeraltı kaynaklarından oluşmaktadır.

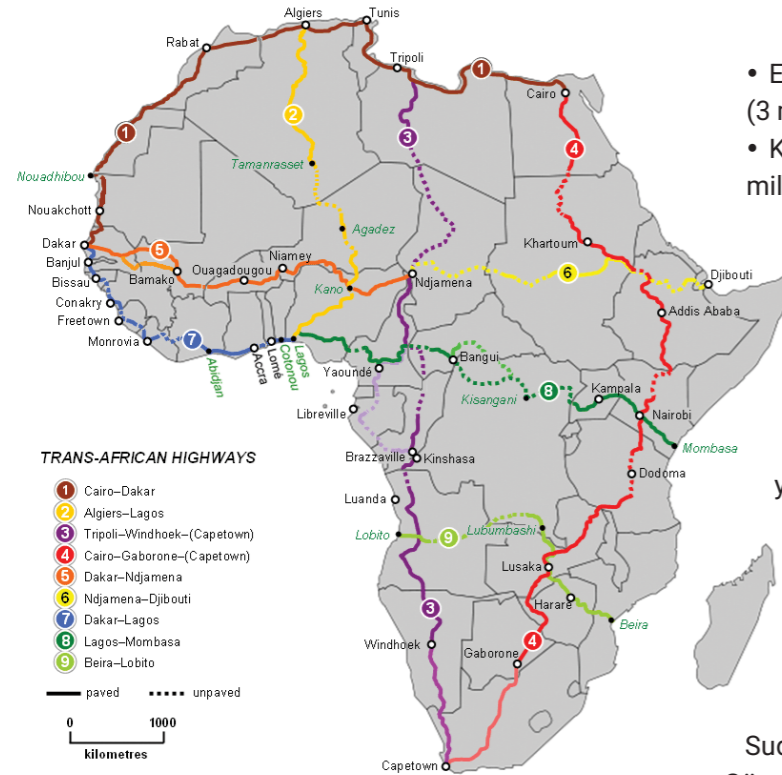
Doğu Afrika'da;

- Tanzanya'nın 2024 yılı toplam 9 milyar dolara yaklaşan dışsatımının %50,4'ü ham yeraltı kaynaklarına, %37'si tarım ve hayvancılık ürünlerine dayanmaktadır.
- Kenya'nın 2024 yılı toplam 8 milyar doları aşan dışsatımının %17,7'si ham yeraltı kaynaklarından, %51,3'ü ise tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşmaktadır.
- Etiyopya'nın 2023 yılı toplam 3 milyar dolara yaklaşan dışsatımının %90,4'ü tarım ve hayvancılık ürünlerinden sağlanmaktadır.
- Zambiya'nın 2024 yılı toplam 11 milyar doları aşan dışsatımının %80,4'ü ham yeraltı kaynaklarından, %9,1'i ise tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşmaktadır.

Bahsi geçen ülkelerdeki, Lagos, Warri, Port Harcourt, Abidjan, San Pedro, Conakry, Kamsar, Tema, Takoradi, Accra Luanda, Lobito, Moçâmedes, Libreville, Dar es-salam, Lindi, Mombasa, Malindi, Lamu gibi yüksek kapasiteli limanların raylı veya asfalt bağlantı yolları bu ülkelerin ve komşularının hinterlandındaki maden, petrol veya tarım alanlarına uzanır.¹ Batı, Orta ve Doğu Afrika ülkelerindeki konteyner taşımacılığı ise çoğunlukla dışsatımın değil, dışalımın öznesidir.

Yukarıda paylaştığım tablo bize şunu açıkça göstermektedir; Batı, Orta ve Doğu Afrika'nın kıta dışı sana-

- Etiyopya'nın dışalımını (17 milyar dolar), dışsattırımının (3 milyar dolar) 5,7 katıdır.
- Kenya'nın dışalımını (20 milyar dolar), dışsattırımının (7 milyar dolar) 2,8 katıdır.

Projede, Lamu Limanı'nın 3,5 milyar dolar maliyet ile genişletilmesi, Lamu ile Güney Sudan petrol sahaları arasında 4 milyar dolar maliyetinde bir petrol boru hattı inşası ve Lamu'da 2,5 milyar dolarlık bir yatırım ile günlük 120.000 varil kapasiteli bir petrol rafinerisinin inşası yer almaktadır. Proje, Juba (Güney Sudan) ve Addis Ababa'ya (Etiyopya) uzanan bir demiryolu hattı, karayolu ağı ve 3 havaalanı inşasını da içermektedir.

1999'dan itibaren Sudan petrol sahalarına 15 milyar dolardan fazla yatırım yapmış olan Çin, Sudan'ın bölünmesi sonrasında, petrol yatırımlarının Güney Sudan'da kalması ve Güney Sudan ile Sudan arasındaki çalkantılı ilişkinin devam etmesi nedeniyle Kenya'daki Lamu Limanı'na önem vermek zorunda kalmıştır.

Standard Gauge Demiryolu Hattı (SGR) Projesi

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında, 3,8 milyar dolar Çin finansmanı kullanılarak inşa edilen, 472 km uzunluğundaki Doğu Afrika Hattı (Madaraka Express), 2017'den beri Nairobi'den (Kenya) Mombasa'ya hammadde taşıyıcısı roldedir.² Projenin ikinci aşaması olan Nairobi-Naivasha (Kenya) hattı ise 2019'da tamamlanmıştır. Demiryolunun Uganda, Ruanda ve Güney Sudan'a kadar uzatılması planlıdır.

Yine Çin'den sağlanan 4 milyar dolar finansman ile inşa edilmiş ve 55.000 Afrikalıya istihdam sağlamış olan 756 km uzunluğundaki Etiyopya-Cibuti Demiryolu Hattı ise Addis Ababa'dan Cibuti Limanı'na tarım ürünlerini taşıma yoludur.³ Yukarıda adı geçen ülkelerden Uganda (1,7 kat) ve Ruanda da (2,4 kat) ağır dış ticaret açıkları ile boğuşan ülkelerdendir.

Tanzanya-Zambiya Demiryolu Hattı (TAZARA veya Özgürlük Demiryolu)

Kapiri Mposhi'yi (Zambiya) Dar es Salaam'ı (Tanzanya) bağlayan 1.860 km uzunluğundaki bu demiryolu hattı Çin'in 1970'lerde hayata geçirdiği bir projedir. Bu ülkelerden Tanzanya'nın dışalımını (15 milyar dolar), dışsattırımının (8,7 milyar dolar) 1,7 katıdır ve bu durum onu daha çok hammadde satışına zorlamaktadır.

yileşmiş ülkelerin hammadde tedarikçisi olmaya, sanayileşmeden uzak kalmaya ve kıta dışı sanayileşmiş ülkelere -uzun vadede bile- sanayi malları ithal etmeye mahkûm edilmiş. Batı, Orta ve Doğu Afrika'nın salt maden cevheri, petrol, altın, bakır, kakao, kahve, muz, pamuk vs. satarak kalkınmasını beklemek, tamamen hayalcilik olur. Ne yazık ki, Batı, Orta ve Doğu Afrika, sanayileşme için ihtiyaç duyduğu sermayeyi, hammadde taşımacılığının altyapısına harcamaktadır.

Batı, Orta ve Doğu Afrika'da sanayi altyapısı yerine, hammadde taşımacılığı altyapısına yapılan yatırımlar aslında, dolaylı olarak Çin, ABD, AB, İngiltere ve Japonya sanayisine yapılmış yatırımlardır. Olması gereken, Batı, Orta ve Doğu Afrika'nın sanayi ağı ile donatılması, kendi hammaddesini kullanarak imalat yapması ve imalat ürünlerini dünyaya taşıyacak bir ulaştırma ağı tasarlanması; yabancı sermayeyi de buna yönlendirmesidir.

Batı, Orta ve Doğu Afrika'nın Çin, ABD ve AB'den sağladığı krediler ile gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeye çalıştığı başlıca ulaştırma altyapı projelerine göz atalım.

Juba (Güney Sudan) ve Adis Ababa'yı (Etiyopya) Lamu Limanı'na (Kenya) ulaştıracak olan LAPSET Demiryolu ve Karayolu Hatları ve Petrol Boru Hattı

- Güney Sudan'ın dışalımını (1,5 milyar dolar), dışsattırımının (650 milyon dolar) 2,3 katıdır.

“

**KALKINMA, SALT
HAMMADDE
SATICILIĞI İLE DEĞİL
O HAMMADDEYİ
KULLANAN
ENDÜSTRİLEŞME İLE
OLUR.**

”

Lobito Demiryolu Hattı

ABD ve AB'nin de ortak olduğu ve 2024'te inşası tamamlanan 1.344 km'lik demiryolu hattı, Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Zambiya'daki maden alanlarını Angola'daki Lobito Limanı'na iribatlamaktadır.

Trans-Kalahari Demiryolu Hattı

2025'te inşasına başlanan 1.500 km'lik proje, Botswana Rasesa kömür ve bakır madenlerini Namibya'nın Walvis Bay Limanı'na taşımaya hedeflemektedir.

Etiyopya-Sudan Demiryolu

Addis Ababa'dan (Etiyopya) başlayıp Hartum'dan (Sudan) geçerek Kızıldeniz kıyısındaki Sudan Limanı'na ulaşacak olan 1.522 km'lik ve 3,4 milyar dolar maliyetli demiryolu hattı projesi ile Etiyopya'nın tarımsal ürün dışsattırımı için Cibuti Limanı'na olan bağımlılığının azaltılması amaçlanmaktadır.

(E) Deniz Kurmay Albay Halil ÖZSARAÇ

1991 yılında deniz subayı olarak göreve başlayan Halil Öz Saraç, 2004 yılına kadar Türk savaş gemilerinde çeşitli branş ve bölüm amirliği ile Gölcük Tersanesi'nde fabrika müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 2002 yılında kurmay olmuştur. 2004-2017 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin farklı karargâhlarında amirlik, müdürlük ve başkanlık görevlerinde bulunmuştur. 2017-2021 yılları arasında Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) Deniz Harp Enstitüsü'nde öğretim elemanı, ana bilim dalı başkanı ve öğretim başkanı olarak görev almıştır. Kurmay Albay rütbesindeyken kendi isteğiyle emekli olmuştur. 2021-2024 yılları arasında Milli Savunma Üniversitesi'nde ders vermeye devam etmiştir. Türk denizcilik tarihi üzerine yayımlanmış üç kitabı bulunmaktadır. Ayrıca *Aydınlık, Teori, Mavi Vatan, Deniz Kuvvetleri* ve *BRIQ* gibi gazete ve bilimsel dergilerde köşe yazıları ve makaleleri yayımlanmaktadır.

Çin, ABD ve AB kredisiyle inşa edilen/edilecek olan yukarıdaki başlıca demiryolu, karayolu ve boru hattı projelerinden başka, bahsi geçen kıta dışı aktörler tarafından çok sayıda limana⁴ yatırım çabalarına devam edilmektedir.

SONUÇ

Bugün iç savaşların ve darbelerin sıklıkla yaşandığı Afrika'da, liman ve ulaştırma yolları kontrolü üzerinde, hammaddeye erişim tekeli için rekabet eden kıta dışı aktörlerin müdahaleleri, Afrika'nın kalkınma hedeflerine zarar vermektedir. Batı, Orta ve Doğu Afrika ülkeleri için Batı'nın neoliberalizm tuzağı ile Çin'in borç tuzağına düşmekten çok daha tehlikelisi, Batı'nın ve Çin'in göz kamaştırıcı ulaştırma altyapı projeleri ile düşürdükleri 'kaynak laneti' tuzağından çıkamamaktır. Dışsattırma hazır ve bolluğu yaşanan sektörel hammadde tedarikçiliğinin dışında kalan tüm sanayi sektörlerine ve temel gıdayı esas alan tarım sektörlerine yatırım yapmamak, geleceği tehlikeye atmaktır.

Çin'in borç verme ve yatırım yapma karşılığında veya Batı'nın neoliberal kontrole direnişe son verme şartıyla borç verme ve borç hafifletme karşılığında Afrika'nın stratejik liman ve ulaştırma yollarını kontrol etmeleri, Afrika dışına satılacak hammadde miktarını artıracığından, kısa vadede Afrika'nın yararına bir görüntü çizebilir. Fakat Afrika'nın çıkarına değildir. Kabul etmek gerekir ki, bugüne kadar başka yol bulamamış olan Afrika'nın salt hammadde satıcısı rolünden kurtulması şarttır. Zira kalkınma, salt hammadde satıcılığı ile değil o hammaddeyi kullanan endüstrileşme ile olur. Batı, Orta ve Doğu Afrika ülkeleri, ortak hareket ederek kıtaya gelmeye çalışan yatırım sermayesini, kalkınmayı güçleştiren hammadde tedarik ve taşıma altyapısı yerine, doğrudan endüstri üretim altyapısı yatırımlarına zorlamalıdır. ■

1 <https://map.africafc.org/>

2 Brook LARMER, "Is China the world's new colonial power?", *The New York Times Magazine*, May 2th, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/05/02/magazine/is-china-the-worlds-new-colonial-power.html>

3 Global Infrastructure Hub, "Connectivity Across Borders: Reference guide and case Studies", https://www.gihub.org/connectivity-across-borders#Key_considerations.

4 Örneğin, Nijerya'daki Lekki Derin Deniz Limanı ile bu limana ulaşan karayolu ve demiryolu, Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında önemli bir Çin projesidir.

Doç. Dr. Yunus NAMAZ

Fırat Üniversitesi / Radyo,
Televizyon ve Sinema Bölümü
Öğretim Üyesi

SAHRA ALTI AFRİKA'DA SİNEMA:

*SEİNE¹ ÜSTÜNDEKİ AFRİKA'DAN (1955)
VIEYRA'NIN SİNEMASINA BAKMAK*

35

35A

36

36A

37

37A

Sahra-Altı Afrika'da² sinema çalışmaları 1950'li yıllara rastlar ve bu dönemde belgesel filmler önemli bir yere sahiptir. Senegalli yönetmen Paulin Soumanou Vieyra'nın³ başlattığı etnografik filmler⁴ daha sonraki yıllarda da Afrikalı yönetmenlerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Vieyra'nın, Mamadou Sarr ile yönetmenliğini yürüttüğü *Afrique-sur-Seine*⁵ (1955) belgeselinin yapımcısı Jacques Mélo Kane'dir ve bu film Fransız-Senegalli sanatçıların katkılarıyla üretilmiştir. Afrikalılar tarafından üretilen ilk kısa filmlerden⁶ biri olan ve 1955 yılında Paris'te çekilen bu yapımla, Afrika sinemasının başlangıcı olarak adlandırıl- sa da Afrika dışında çekildiği için gerçek anlamda bir "Afrika filmi" olarak kabul edilmemektedir. Bununla beraber Sahra'nın güneyinde, Afrikalılar tarafından çekilen ilk film olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada, bir grup Afrikalı göçmenin hikâyesini sinemasal bir bakışla aktaran 1955 yapımı *Afrique Sur Seine* adlı kısa film üzerinden 1950'lerin Paris'i ve Seine Nehri'ne yönelik bir okuma yapılmaktadır. Afrika'da kısa film üretiminde önemli bir isim olan Vieyra sinemasına bir giriş niteliği de taşıyan çalışma, Batı Afrika'daki film üretiminde sömürgeciliğin etkilerini tartışmakta ve *Afrique Sur Seine* aracılığıyla kolonyal bir eleştiri sunmaktadır.

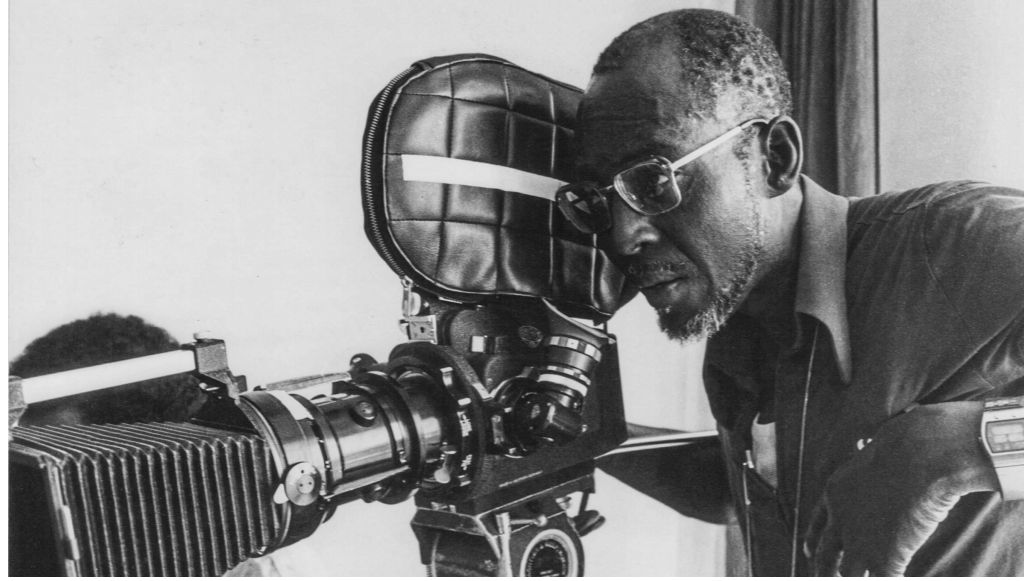
SAHRA ALTI AFRIKA SİNEMASINA DOĞRU: İLK KISA FİLMLER

Afrika'nın batısı uzun süre Fransız sömürgesi altında kaldığı için bu bölgeye ve sinema çalışmalarına ilişkin "Frankofon Afrika Sineması" gibi yaklaşımlar da geliştirilmiştir. Bu tanım, en temelde egemen paradigmalardan kontrolündeki bir kıta tasavvurunu ve buna bağlı bir sanat pratiğini imler; aynı zamanda Batılı bir bakış açısından yansıtılan bir anlayışa vurgu yapar. Sömürgecilikle birlikte tanımlar ve kavramlar da bir tür yapı bozumuna uğramaktadır.

Sahra-Altı Afrika'da sinemanın ilk gelişmelerine bakıldığında Lumière Kardeşler'in ilk gösterimlerinden kısa bir süre sonra dünyanın dört bir yanına yayılan film gösterimleri Dakar'a kadar ulaşmıştır. Ancak Afrika'da kurulan ilk sinema pratiklerinin Afrika'ya ve Afrikalılara ait olmadığı; aksine, sömürgecilerin dili ve kültürünü

perdeye yansıtan, Batı kültürünün etkisinde şekillenen bir sinema anlayışını temsil ettiği görülmektedir. Buna ek olarak Afrika'daki sinema gelişiminin Avrupa sömürgeciliği tarafından biçimlendirilmiş bir olgu olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim dönemin pek çok filmi, sömürgeciliğin propagandası amacıyla tasarlanmıştır.

Afrikalılar tarafından ortaya konan sinemasal üretimlerin büyük ölçüde başladığı dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül eder⁷. Bu yıllarda, Batı Afrika'yı da kapsayan Sahra-Altı Afrika'da çekilen ilk kısa filmlere bakıldığında farklı yorumlar ve görüşlerin öne

çıktığı görülür. Bu bağlamda Mamadou Touré'nin 1953 yapımı *Mouramani* filmi, Sahra-Altı Afrika'nın ilk kısa kurmaca filmlerinden biri olarak kabul edilir. Ancak Fransızca konuşan siyahi bir yönetmen tarafından çekilen *Mouramani* hakkında hâlâ gizemini koruyan bazı belirsizlikler vardır. Bu gizem, filme ait bir kopyanın nerede olduğunun bilinmemesinden, böyle bir kopyanın gerçekten var olup olmadığı tartışmalı olmasından ve nihayetinde filmin "sinemanın mezarlığında"⁸ yerini almış olma ihtimalinden kaynaklanmaktadır.

İkinci olarak Paulin S. Vieyra'nın *Afrique sur Seine* (1955) filmi, Sahra'nın güneyinde çekilen ilk kısa film olarak kabul edilir. Filmin iki yönetmeni, Vieyra ve Sarr, Fransa'nın Afrika'daki sömürge bölgelerinde film çekme izni alamadıkları için filmlerini Paris'te çekmek zorunda kalmışlardır. Benin kökenli yönetmen Vieyra, Paris'te yaşayan Afrikalıların yaşadığı yabancılaşma durumunu ele almış ve diasporada karşılaşılan sorunları perdeye aktarmıştır.⁹ Filmde öne çıkan göç, diaspora, kimlik ve yabancılaşma temaları, Sembène ve Mambéty'nin ilk filmlerinde de göze çarpar.

Üçüncü olarak Ousmane Sembène'in *Borom Sarret* (*Arabacı*, 1963) adlı filminden söz etmek gerekir. Bu kısa film hem Afrika'da çekilmiş olması hem de Afrikalı yönetmen tarafından yapılmış olması hem de Afrikalıların gündelik yaşamından kesitler sunması nedeniyle birçok Afrikalı sinema tarihçisi (Diawara, Ukadike, Gabriel) tarafından Sahra-Altı Afrika'nın ilk yerli yapım kısa filmi olarak kabul edilmektedir.

SÜRESİ KISA ETKİSİ UZUN: SEINE ÜSTÜNDEKİ AFRIKA

1955 yılında Fransa'da çekilen bu filmin iki yönetmeni vardır. Bunlardan ilki, 1925'te Benin'in (o dönemde adı Dahomey) Porto-Novo kentinde doğan¹⁰; on yaşından itibaren çoğunlukla Senegal ve Fransa'da yaşayan ve 1950'li yılların başında ilgisini biyolojiden sinema çalışmalarına yönlendiren Paulin Soumanou Vieyra'dır. Diğer isim ise 1926'da Senegal'in Saint-Louis kentinde doğan; aktivist sinemacı kimliğiyle tanınan, sinema kulüplerinde görev yapmış ve yönetmenlik deneyimi bulunan Mamadou Sarr'dır. *Afrique sur Seine* (*Seine Üstündeki Afrika*) filminin yapımında ayrıca Georges Caristan ve Jacques Mélo Kane de yer almıştır.¹¹ Vieyra, bu filmle yalnızca Sahra-Altı Afrika sinemasının değil; aynı zamanda Sahra-Altı Afrika belgesel sinemasının da öncüsü kabul edilir. Yönetmen, yapımcı (özellikle Ousmane Sembène ile yürüttüğü çalışmalarda) ve Afrika sinemasının ilk eleştirmeni olarak faaliyet göstermesi, onun çok yönlü sanatçı kimliğini ortaya koymaktadır.

Kariyerini sömürge sonrası Senegal'de sürdüren yönetmen, yapımcı ve film eleştirmeni Paulin Soumanou

Vieyra'nın ilk filmleri, Batı Afrika sinemasının ve Batı Afrika belgesel geleneğinin kökenlerine aynı anda işaret etmektedir. Vieyra, sinemayla erken yaşlarda tanışmış ve IDHEC'e¹² (Institut des Hautes Études Cinématographiques) kaydolmuştur. Burada öğrenim gören ilk Afrikalı öğrenci olmasının yanı sıra, Avrupa'daki Afrikalıların deneyimlerini konu alan ilk filmlerden birini çekerek öne çıkmıştır. Paris'teki IDHEC'te eğitim gören ve Afrika Film Grubu'nu kuran Vieyra, *Afrique sur Seine* adlı kısa filmde "göçün acısı, köklerinden kopma ve yabancılaşma"¹³ gibi temaları ele alarak Afrika sinemalarında sıkça işlenecek konulara dair erken ipuçları vermektedir.

Belgesel-kurmaca türündeki *Afrique sur Seine*¹⁴, James Genova'ya göre Batı Afrika'da sinematografik dilin gelişiminde önemli bir dönüm noktasını temsil etmiş ve bu yönüyle Afrika sinemasının öncü yapıtları arasında yerini almıştır¹⁵. 1950'li yıllar, sömürge halklarının kendi filmlerini üretebilmeleri için gerekli teknik ve finansal imkânların sağlanmasına karşı güçlü bir direncin yaşandığı bir dönemdir. Filmin "insan eşitliği" vurgusu ve kurucu bir manifesto niteliği taşıması ise ayrıca dikkate değerdir.

Beninli-Senegalli yönetmen Paulin Soumanou Vieyra, o dönemde neredeyse dağıtımı yapılmayan bu çalışmasında, sömürge söyleminin dayattığı perspektiften farklı bir anlayışa yaslanan bir Afrika ve Afrikalı kimliği ortaya koymayı, özgün bir temsil biçimi geliştirmeyi amaçlamıştır. Nitekim Senegal yapımı ilk filmler incelendiğinde genellikle yurt dışına göç edenler, öğrenciler ve işçiler üzerine odaklanan yapımlar dikkati çeker.

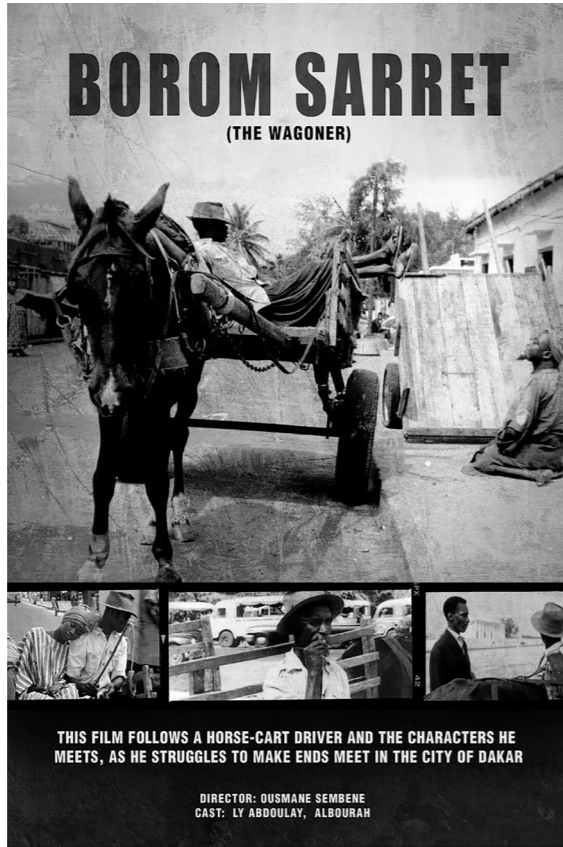

VIEYRA, AFRIKALILARIN KÜLTÜREL ÖZGÜRLEŞMESİNDE SİNEMANIN ROLÜNÜ SAVUNAN İLK TEORİSYENLERDEN BİRİDİR.

1955 yılı hem *Afrique sur Seine* filminin ikonik değeri hem de 1956'da düzenlenen "Birinci Uluslararası Negro¹⁶ Yazarlar ve Sanatçılar Kongresi" sonrasında yürütülen tartışmalar bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bu önem, filmin temsil ettiği hikâyede ve dönemin entelektüel ikliminde saklıdır. *Présence Africaine*¹⁷ tarafından desteklenen bu kongrenin açılış konuşmasında, "Afrika'nın modern kültürü ve kaderi, tüm insanlığın vicdanında ortak olan şeydir." ifadesiyle Afrika'nın evrensel bir kültürel özne olarak konumlandırılması vurgulanmıştır. Konuşmalarda, bazı sorunların ciddi bir aciliyet taşıdığı belirtilmiş; öncelikli görevin "dünya seyircisine, Afrika halklarının ve kişiliğinin bugünkü yaşamını yansıtan özgün kültürlerini sunmak"¹⁸ olduğu ifade edilmiştir. Öte yandan kongrede, Afrika halklarının "dünyanın deneyimlerini, sevinçlerini, umutlarını ve özlemlerini kendi bakış açılarıyla yansıtmaya gerektiği" dile getirilmiştir. Dolayısıyla *Afrique sur Seine*, dünyanın Afrika'ya ve Afrika'nın dünyaya bakışındaki karşılıklı temsillerin sorgulanmaya başlandığı bu dönemin sinemasal ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Afrique sur Seine, geleneksel etnografik filmlerden farklı olarak yarı-otobiyografik bir anlatı tarzına sahiptir. Filmdeki karakterler, kurgusal rolleri canlandıran "gerçek" insanlardan oluşur ve on-

ların yaşadıkları gerçek hayat durumları tasvir edilir. Adından da anlaşılacağı üzere filmin öyküsü Paris'te, Seine Nehri kıyısında geçer. Bu şehirde öğrenciler, sanatçılar ve işçiler olarak yaşayan Afrikalıların gündelik yaşamlarına odaklanılır; Avrupa'daki göç, yabancılaşma ve ırk ayrımcılığı deneyimleri ele alınır. Filmin dış sesi, Ousmane Sembène sinemasında sıkça rastlanan Griot anlatıcılarını çağırıştır. *Afrique sur Seine*, başlangıçta Fransa'daki uygarlığı ve anıtları keşfetme umuduyla iyimser bir tonda açılır; ancak ilerleyen sahnelerde Paris, "ekmeksiz ve umutsuz bir mekân" olarak resmedilir. Böylece filmin tonunda belirgin bir dönüşüm gerçekleşir ve mekânın anlamı köklü biçimde değişir¹⁹.

Afrique sur Seine, tıpkı Ousmane Sembène sinemasında da görülebileceği gibi güçlü karşıtlıklarla örülmüş bir yapıdadır. Bu karşıtlıklar; ekrandaki görüntülerde, ses ve müzik kullanımında, ayrıca birbirini izleyen çekimlerin öyküyle kurduğu anlam ilişkilerinde belirgin biçimde hissedilir. Bariz bir tezat yaratan bu kısa filmde, polis arabasıyla taşınan El-Hadj karakteri, parmaklıklı pencerelerden Seine Nehri boyunca Fransa'yı seyreder. Fransa'nın en görkemli tarihî anıtlarının ve özgürlük sembollerinin yanından geçtiği bu sahnelerde, anlatıcının ses tonu, karakterin iç dünyasındaki derin dönüşümü yansıtır.

Kendi ülkelerinde film çekme olanağından yoksun olan Vieyra ve arkadaşlarının filmi Paris'te çekmeye karar vermeleri, filmin anlattığı öykünün ötesine geçerek çok daha güçlü bir sömürgecilik eleştirisini beraberinde getirmiştir. Vieyra, bu filmi bir tür "antropolojik bakış" -yani tersine çevrilmiş bir perspektif- olarak kurgulamış ve kamerayı Fransa'nın kendisine yönelten bir dokü-kurmaca biçiminde tasarlamıştır. Yönetmen, *Afrique sur Seine aracılığıyla Fransa'nın başkentini ve orada yaşayan insanları "Batılı olmayan gözlerle" göstererek Afrika sineması tarihinde önemli bir dönüm noktasına imza atmıştır. Diğer yandan film, sömürgeci söylemin idealize ettiği modernite anlayışına karşı çıkarak kentsel, kozmopolit ve ekonomik olarak gelişmiş bir Afrika modernitesi vizyonunu Paris sokaklarına taşımıştır*²⁰. Bu yaklaşım, Vieyra'nın anti-kolonyal film estetiği için attığı ilk adım olarak değerlendirilebilir.

Vieyra, sinemanın o dönemde Afrikalı yazarların romanlarının erişemediği, daha geniş ve iyi eğitilmiş bir izleyici kitlesine ulaşma potansiyeline sahip olduğunu düşünen bir sanatçıdır. Afrikalı sinemacıların sinema dilinin -gerek teknik özellikleriyle gerekse sözün ve söylemin gücüyle- kendilerine ait olduğunu vurgulamıştır. *Afrique sur Seine* ile Afrika sineması için "yerinden edilme" ve "diaspora" temalarını merkeze alan ilk örneklerden birini üreten Vieyra, karakterlerin kendi kültürel köklerinden uzaklaşmasının yarattığı aidiyet kaybı ve varoluşsal kaygıyı filmin merkezine taşımıştır.

Afrique sur Seine, sonraki yıllarda Batı Afrika sinemasının temellerinin atılmasına öncülük etmiş; Sembène, Hondo ve Mambéty gibi yönetmenlerin ilk çalışmalarında geliştirecekleri sinematografik dilin önünü açan bir yapım olarak önemini korumuştur. Özetle, *Afrique sur Seine*, Afrikalı yönetmenlerin sinema alanındaki kolonyal dayatmalara karşı gösterdiği direnişin ve Afrikalıların kendi imgeleri üzerindeki egemenliği yeniden kazanma çabasının ilk başarılı örneklerinden biri olarak Sahra-Altı Afrika sinema tarihinde müstesna bir yere sahiptir.

SON SÖZ

Afrika sineması alanında kilit bir öneme sahip olan Vieyra, Afrikalı yönetmenler için aynı zamanda son derece sembolik bir isimdir. Ancak Gabara'nın²¹

da belirttiği üzere hem Batılı belgesel tarihçilerin (örneğin Bill Nichols ve Stella Bruzzi) hem de erken dönem Afrika sineması üzerine yazan akademisyenlerin (Manthia Diawara ve Frank Ukadike gibi) erken dönem belgesel geleneğini sistematik biçimde görmezden geldikleri ya da bu geleneği hafife aldıkları görülmektedir. Bu eleştirmenlerin Afrika sinemasını çoğunlukla "gerçekçi kurgu" olarak sınıflandırması, belgeselin tarihsel ve estetik katkısının gölgede kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla Vieyra'nın söz konusu filminin Afrika sineması açısından önemini yeniden düşünmek, daha kapsayıcı ve çok yönlü bir bakış açısı geliştirmek açısından gereklidir.

Afrique sur Seine, Vieyra'nın film yapımına ve anti-kolonyal mücadeleye olan bağlılığının bir manifestosu olarak değerlendirilmelidir. Bu manifesto, Afrikalı bir yönetmenin kendi ülkesinde film üretimini engelleyen kolonyal otoriteye verdiği güçlü bir yanıt niteliğindedir. Kolonyal film politikaları nedeniyle reddedilen bu yapım, Afrika'daki bağımsızlık mücadelelerinin hem öncesinde hem de sonrasında üzerine düşünülmesi gereken bir film olarak önemini sürdürmektedir. Fransız Batı Afrika'sında uygulanan baskıcı politikalar, Afrikalı

sinemacıların üretim pratikleri önünde bir engel oluştursa da sanatçıların bu sınırlamaları aşarak kendi özgün hikâyelerini anlatabildikleri görülmektedir.

Vieyra, Afrikalıların kültürel özgürleşmesinde sinemanın rolünü savunan ilk teorisyenlerden biridir. *Afrique sur Seine*, onun bu teorik duruşunu somutlaştıran bir yapımla öne çıkar. Bu nedenle Vieyra'yı daha kapsamlı değerlendirebilmek için diğer çalışmalarına *-Une Nation est Née* (1961), *Lamb* (1963) ve *Môl* (1966) gibi- bakmak son derece önemlidir. Vieyra aynı zamanda bir filmin "Afrikalı" sayılması için nerede çekilmesi gerektiği tartışmasını başlatan yönetmenlerden biridir. Bu tartışma, daha sonra Ousmane Sembène'in tamamen Afrika'da (Dakar/Senegal) geçen ilk kurmaca kısa filmi *Borom Sarret* (1963) ile karşılaştırmalar yapılmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte bazı eleştirmenler *Afrique sur Seine*'in olay örgüsünün ve mekânlarının Afrika dışında geçmesi nedeniyle filmin özgünlüğünü yitirdiğini ileri sürmüştür. Ancak filmin kurgusunun Avrupa mekânlarında şekillenmesi, onun özgünlüğüne dair bir tehdit olarak okunmamalıdır. Zira Vieyra'nın eseri, coğrafi bir konumdan ziyade taşıdığı entelektüel ve ideolojik duruşla "Afrikalı" bir sinemanın öncüsü olma niteliği taşır. Yönetmen, ortaya koyduğu bakış açısıyla hikayeyi kimin, kime karşı ve hangi perspektifle anlattığını merkeze alarak Afrika'ya merkezî bir konum atfetmiştir. ■

Doç. Dr. Yunus NAMAZ

1981 yılında Van'da doğan Doç. Dr. Yunus Namaz, 2009 yılından bu yana Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır. 2011 yılında, "11 Eylül Sonrası Amerikan Sinemasında Ötekinin Sunumu" başlıklı tezyle yüksek lisans eğitimini; 2018 yılında ise "Ousmane Sembene Sinemasında Postkolonyal Söylemin Çok Katmanlı Analizi" adlı çalışmasıyla doktora eğitimini tamamlamıştır.

Film yapımlarıyla da ilgilenen Namaz, yapımcılığını üstlendiği "Senin Seçimin" adlı kısa filmle 2014 Türkiye Değer Ödülleri'nde; "Masumiyetin Düşüşü" adlı kısa filmle ise 2015 Älemlere Rahmet II. Kısa Film Yarışması'nda birincilik ödülünü kazanmıştır. Onu aşkın kısa filme imza atan Namaz; çeşitli kısa film yarışmalarında ve festivallerde jüri üyeliği, jüri başkanlığı ve koordinatörlük görevlerinde bulunmuştur.

2021 yılında yayımlanan *Sinematik Söylemler* adlı ilk kitabının ardından, 2022'de Afrika Vakfı yayınları tarafından Afrika Sineması: *Ousmane Sembene Filmografisine Giriş* adlı ikinci kitabı yayımlanmıştır. Akademik ilgi alanları arasında Afrika sinemaları, oryantalizm ve sinema, politik sinema, film eleştirisi, film yapımı ve kısa film yer almaktadır.

Hâlen Fırat Üniversitesi'nde Sinema Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapan Namaz, evli ve üç çocuk babasıdır.

- 1 Seine Nehri, Fransa'da en uzun ikinci nehidir. Manş Denizi'ne dökülen Seine, 780 kilometre uzunluğundadır. Bakınız: www.brittannica.com
- 2 Sahra Çölü'nün güneyinde yer alan bölge, *Sahra-Altı Afrika* (Sub-Saharan Africa) olarak adlandırılmakta; bu bağlamda, bölgedeki sinema üretimleri de *Sahra-Altı Afrika Sineması* şeklinde anılmaktadır.
- 3 1925–1987 yılları arasında yaşamış olan Paulin Soumanou Vieyra, Batı Afrika sinema tarihinin en önemli isimlerinden biri olmanın yanı sıra akademisyen kimliğiyle de tanınır. Büyük dedesi, Nijerya'daki Bida Kraliyet Ailesi'ne mensuptur; köle olarak Brezilya'ya gönderilmiştir. 1835'te Bahia'daki köle isyanının ardından özgürlüğüne kavuşan Vieyra'nın büyük dedesi, eşiyile birlikte eski Brezilyalı köle sahibinden aldığı Portekizli soyadı "Vieyra" ile beraber eski Portekiz köle limanı Porto-Novo'ya yerleşmiştir. Vieyra'nın babası Yoruba kökenli bir demiryolu idarecisi, annesi ise bir tüccardır. 1935 yılında, henüz on yaşındayken ailesi onu yatılı okul eğitimi alması için Fransa'ya göndermiştir.
- 4 Bu yapımlar, biçimsel olarak belgesel andıran ve tarihsel olarak Batılı (Amerikalı ya da Avrupalı) yönetmenler ile yapımcılar tarafından çekilmiş çalışmalardır. Genellikle Batılı olmayan toplumların hikâyelerini anlatan bu tür filmler, kimi zaman antropolojiyle ilişkilendirilen kurgusal olmayan türler arasında değerlendirilir. Dünya sinema tarihinde bu türün en bilinen örneklerinden biri, Robert J. Flaherty'nin 1922 yapımı *Kuzeyli Nanook* filmidir.
- 5 Orijinal adı Fransızca olan belgesel, İngilizceye *Africa on the Seine* (Seine Nehri Üzerindeki Afrika) olarak çevrilmiştir. Dikkat çekici bir biçimde, film Jacques Mélo Kane, Mamadou Sarr ve Paulin Soumanou Vieyra tarafından ortaklaşa üretilmiş bir Fransız yapımdır.
- 6 Belgeselin süresi 21 dakikadır. Bakınız <https://africanfilmny.org/directors/mamadou-sarr/>
- 7 Muzaffer Musab Yılmaz (2018), "Abderrahmane Sissako Sinemasının Ulusötesi Sinema Bağlamında İncelenmesi", s.26
- 8 www.filmplatform.net/product/the-cemetery-of-cinema/
- 9 Muzaffer Musab Yılmaz, 2018, s.27
- 10 Lizelle Bisschoff (2009), *Women in African Cinema : An aesthetic and thematic analysis of filmmaking by women in Francophone West Africa and Lusophone and Anglophone Southern Africa*
- 11 Kenneth W. Harrow (2019), *A Companion to African Cinema*, Wiley BlackWell, s.450
- 12 Paris'te sinema alanında araştırmalar yapan bir film okuludur. Orijinal adıyla "Institute des Hautes Etudes Cinematographiques" (İleri Sinema Araştırmaları Enstitüsü) olarak bilinir.
- 13 The Museum of Modern Art olarak geçen www.moma.org adlı sitede not edilmiştir.
- 14 Seine Üstündeki Afrika olarak tercüme edilebilir.
- 15 James Genova (2013). *Cinema and Development in West Africa*. Indiana University Press.
- 16 "Negro" sözcüğü, İspanyolca ve Portekizcede "siyah" anlamına gelir ve aynı anlama gelen Latince *niger* kelimesinden türemiştir. Bu terim, İspanyolca ve Portekizcede "siyah Afrikalıları" ve bu kökene ya da mirasa sahip insanları tanımlamak için kullanılır. <https://aaregistry.org/?s=negro>
- 17 *Afrika'nın Varlığı* olarak tercüme edilebilir.
- 18 Imruh Bakari (2023), "Towards Reframing FESPACO", *African Cinema: Manifesto and Practice for Cultural Decolonization Volume 2, FESPACO: Formation, Evolution, Challenges*
- 19 Shila Petty (2019), *A Companion to African Cinema* adlı eserdeki bölümde (Relational Histories in African Cinema) bu tespit bulunur. Bakınız s.434.
- 20 James Genova (2013). *Cinema and Development in West Africa*, s.84.
- 21 Rachel Gabara, "Complex Realism: Paulin Soumanou Vieyra and the Emergence of West African Documentary Film," *Black Camera: An International Film Journal* 11, no. 2, (Spring 2020): 32–59

odyovest
İşitme Cihazları

BİR İŞİTME CİHAZINDA

Aradığınız Her Şey

WIDEX

oticon

PHONAK

Odyovest Fındıkzade

Şehremini Mah. Ahmet Vefik Paşa Cad.
No: 3A Fındıkzade / İstanbul
0 (212) 589 44 16

Odyovest Esenler

Mimar Sinan Mah. 77. Sok. No: 1A
Esenler / İstanbul
0 (212) 562 12 31

Odyovest G. O. Paşa

Merkez Mah. Ali Galip Bey Cad. Diyar İş
Merkezi No: 15/2 G.O.Paşa / İstanbul
0 (212) 616 49 61

www.odyovest.com.tr

Alice Bilsay ADA
Sanat Tarihçisi

ROKOKO'NUN PARILTISINDA SESSİZ BEDENLER:

ANTOİNE WATTEAU'NUN "THE MUSIC PARTY" TABLOSUNA POSTKOLONYAL BİR BAKIŞ

Görsel: wikipedia.org

Bu makale, Antoine Watteau'nun *The Music Party* adlı tablosunu Rokoko estetiği, toplumsal cinsiyet temsilleri ve sömürgecilik bağlamında çok katmanlı bir biçimde incelemektedir. 18. yüzyıl Fransız aristokrasisinin zarafet, keyif ve mutluluk ideallerini yansıtan Rokoko sanatı, aynı zamanda kolonyal zenginlik ve köle emeğiyle şekillenmiş bir toplumsal düzenin estetik yüzünü oluşturur. Watteau'nun resminde müzik, zarif figürler ve pastoral atmosfer, yüzeyde bir uyum hissi yaratırken arka plandaki siyah hizmetkâr figürü bu uyumun ardındaki sömürgeci gerçeğin sessiz tanığı olarak belirir.

Çalışmada sanat tarihinin biçimsel analiz yöntemi, Edward Said, Homi Bhabha ve Frantz Fanon'un kavramsal çerçeveleriyle birlikte kullanılmış; tablo hem estetik hem de ideolojik bir temsil alanı olarak değerlendirilmiştir.

Bu yaklaşımla Rokoko'nun görsel zarafetin, kolonyal ilişkilerin ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin nasıl iç içe geçtiği ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak *The Music Party*, yalnızca bir eğlence sahnesi değil; aynı zamanda sömürgecilik, sınıf ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin görünmez tarihini yansıtan bir bellek mekânı olarak okunmaktadır.

ROKOKO'NUN ORTAYA ÇIKIŞI VE SOSYO-EKONOMİK ZEMİN

Rokoko üslubu, XIV. Louis'in ölümünün ardından başlayan naiplik döneminde ortaya çıkmış ve XV. Louis döneminde "mutluluk düşü" olarak tanımlanmıştır (Saiselin 145). Barok'un ağır, görkemli ve resmî estetiği yerini daha hafif, samimi ve gündelik bir görsele bırakmıştır. Rokoko'nun en belirgin özelliği, toplumsal

yaşamı zarif eğlenceler ve bireysel keyifler etrafında idealize etmesidir.

Ancak bu zarif dünyayı mümkün kılan zemin, kolonilerden sağlanan zenginliktir. 18. yüzyıl Fransa'sında şeker, kahve, kakao, pamuk ve rom gibi ürünler Karayipler'den Avrupa'ya taşınarak aristokrat yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Dolayısıyla Rokoko'nun neşesi, sömürge ekonomisinin ve köle emeğinin görünmez katkısıyla şekillenmiştir.

ROKOKO'NUN ESTETİK ÖZELLİKLERİ

Rokoko, yalnızca resimde değil; mimariden iç mekân tasarımına, mobilyadan porselene kadar birçok sanat dalında etkili olmuştur. Versailles'in simetrik düzenine karşılık, Rokoko'nun mekânları asimetrik süslemeler, pastel tonlar ve zarif kıvrımlarla bezenmiştir. Eğri çizgiler, hafiflik ve incelik duygusu Rokoko'nun görsel kimliğini tanımlar.

Watteau, bu estetik anlayışı resimsel dile aktarmada öncü bir sanatçıdır. Tablolarındaki figürler sahne düzenini andıran kompozisyonlarda yer alır; jestler incelikle işlenir, peyzajlar puslu bir atmosferle çevrelenir. Rokoko'nun idealize edilmiş zarafeti, aslında aristokrasinin toplumsal ayrıcalıklarını meşrulaştıran bir temsil alanına dönüşür.

ANTOİNE WATTEAU'NUN SANATSAL KONUMU

Antoine Watteau (1684–1721), Fransız Rokokosu'nun ve *fête galante* türünün öncüsü olarak kabul edilir. Kısa yaşamına rağmen Fransız resim tarihinde kalıcı bir etki bırakmıştır. *Fête galante* sahnelerinde zarif giyimli kadın ve erkek figürler, müzik, dans ve sohbet eşliğinde pastoral bahçelerde bir araya gelir. Yüzeyle keyif ve hafiflik barındıran bu sahneler, aynı zamanda aristokrasinin ihtişamı ile kırılabilirliği arasındaki gerilimi de yansıtır (Sund 60).

Watteau'nun çağdaşları François Boucher ve Nicolas Lancret, Rokoko'nun dekoratif ve erotik yönlerini öne çıkarırken Watteau eserlerine melankoli ve şiirsellik kazandırmıştır (Crow 112; Bryson 45). Onun tablolarındaki duygusal derinlik, Rokoko'yu yalnızca bir estetik değil; aynı zamanda varoluşsal bir duyarlılık hâline getirir.

“THE MUSIC PARTY” TABLOSUNUN ANALİZİ

The Music Party, Rokoko'nun incelikli estetiğini sergileyen seçkin bir örnektir. Kompozisyon iki sütun arasında çerçevesizdir; figürler yarım daire biçiminde düzenlenmiştir. Ortadaki müzisyen odak noktasıdır. Köpek sadakati, çocuk masumiyeti sembeller. Puslu arka plan ve uzak şehir silüeti, Watteau'nun karakteristik melankolisini güçlendirir.

Buradaki müzik yalnızca eğlenceyi değil, toplumsal uyumun geçiciliğini de sembolize eder. Rokoko'nun zarif yüzeyi, aslında kısa süreli mutluluğun kırılabilirliğine işaret eder. Bu çok katmanlı anlatım, Watteau'nun resim dilini dönemdaşlarından ayırır.

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ

Watteau'nun tablolarında kadınlar zarafetin ve cazibenin taşıyıcısı olarak sunulur. *The Music Party*'deki kadın figürler hem sahnenin merkezinde etkin bir rol oynar hem de seyirlik nesnelere bakışlara sunulurlar. Bu ikili konum, Rokoko toplumunun cinsiyetçi yapısını görünür kılar. Marcia J. Citron'un müzikte toplumsal cinsiyet analizine göre kadın müzisyenler genellikle profesyonel özne olarak değil; estetik bir dekor olarak temsil edilir (Citron 102–117). Watteau'nun kadın figürleri de bu sınırdan hem etkin hem edilgen bir varlık hâlinde durur.

POSTKOLONYAL PERSPEKTİFTEN TABLO

Tablonun sağ köşesindeki siyah hizmetkâr figürü, Rokoko'nun parlak yüzeyinin ardındaki sömürgeci yapının sessiz tanığıdır. Bu figür, sahnede bireysel bir özne olarak değil; dekoratif bir unsur gibi konumlandırılmıştır. Köpek ile aynı düzleme yerleştirilmesi, dönemin ırksal hiyerarşisini görsel olarak somutlaştırır.

Edward Said'in *Oryantalizm* eserinde belirttiği üzere sanat, Batı'nın kültürel hegemonyasının bir aracıdır (Said

Embarquement pour Cythère de Watteau, vers 1718.

Görsel: wikipedia.org

3). Watteau'nun eseri doğrudan politik bir niyet taşıyor olsa da kolonyal bilincin estetik yüzeyine işlemiştir. Homi Bhabha'nın “mimikri” kavramı, bu tür temsillerde farklılığın hem cazibe hem tehdit olarak sunulduğunu açıklar. Bu bağlamda siyah figür hem egzotik bir süsleme hem de dışlanan bir öteki olarak resmedilmiştir. Frantz Fanon'un sömürgecilik analizleri ise bu temsili “insandışlaştırma” süreci olarak yorumlamamıza imkân verir.

KARŞILAŞTIRMALI PERSPEKTİF: WATTEAU VE ÇAĞDAŞLARI

Watteau'nun *fête galante* kompozisyonları, çağdaşlarının eserleriyle karşılaştırıldığında daha lirik ve düşünsel bir derinlik taşır. Boucher'in mitolojisi veya Lancret'in dekoratif sahneleriyle kıyaslandığında Watteau'nun tabloları aristokrasinin yüzeysel mutluluk anlayışının ardındaki melankoliyi açığa çıkarır (Sheriff 78). Onun sanatı, eğlencenin arkasında gizlenen toplumsal kırılma noktalarını sezdirir.

“TABLONUN SAĞ KÖŞESİNDEKİ SİYAH HİZMETKÂR FIGÜRÜ, ROKOKO'NUN PARLAK YÜZEYİNİN ARDINDAKİ SÖMÜRGEÇİ YAPININ SESSİZ TANIĞIDIR.”

GÜNÜMÜZ İZLEYİCİSİ İÇİN ANLAM

Bugünün izleyicisi için *The Music Party*, yalnızca Rokoko'nun zarif eğlencesini değil; aynı zamanda tarihsel bir yüzleşmeyi temsil eder. Siyah figür, sömürgeciliğin sessiz tanıklığını taşır. Günümüz müzelerinde bu tür eserler sergilenirken küratöryel açıklamalar izleyiciyi bu tarihsel bağlamı fark etmeye yönlendirir. Böylece tablo, estetik bir nesneden öte, kolonyal geçmişle hesaplaşma alanına dönüşür.

SON SÖZ

The Music Party, Rokoko'nun zarafetini temsil eden bir başyapıt olmanın ötesinde, dönemin sömürgeci sistemine dair sessiz izler barındırır. Watteau'nun tablosu, aristokrat mutluluğun görsel ifadesi kadar köle emeğinin görünmez katkısının da tanığıdır. Siyah hizmetkâr figürü, Rokoko'nun parıltısı ile sömürgeciliğin gölgeleri arasındaki çelişkiyi açığa çıkarır.

Bu nedenle eser, yalnızca bir eğlence sahnesi değil; aynı zamanda toplumsal hafızayı, tarihsel eşitsizliği ve estetik temsili sorgulayan bir belgedir. Watteau'nun *The Music Party*'si, sanatın hem estetik bir zevk hem de eleştirel düşünme aracı olabileceğini hatırlatır. ■

1. Bryson, Norman. *Word and Image: French Painting of the Ancien Régime*. Cambridge University Press, 1981.
2. Citron, Marcia J. “Gender, Professionalism and the Musical Canon.” *The Journal of Musicology*, vol. 8, no. 1, 1990, pp. 102–117. JSTOR.
3. Crow, Thomas E. *Painters and Public Life in Eighteenth-Century Paris*. Yale University Press, 1985.
4. Saisselin, Rémy G. “The Rococo as a Dream of Happiness.” *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 19, no. 2, 1960, pp. 145–152.
5. Said, Edward W. *Orientalism*. Pantheon Books, 1978.
6. Sheriff, Mary D. *Fragonard: Art and Eroticism*. University of Chicago Press, 1990.
7. Sund, Judy. “Middleman: Antoine Watteau and ‘Les Charmes de la Vie.’” *The Art Bulletin*, vol. 91, no. 1, 2009, pp. 59–82.

Alice Bilsay ADA

Lisans eğitimini İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde tamamladı. Yüksek lisansını İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda yaptı. Ayrıca Londra Üniversitesi'ne bağlı Birkbeck College'da ikinci lisans programı kapsamında Sanat Tarihi eğitimi almaktadır. Araştırmalarını özellikle İtalyan Rönesansı ve bu dönemin önde gelen sanatçılarına eserleri üzerine yoğunlaştırmaktadır. Rönesans sanatının düşünsel ve estetik temellerini anlamaya yönelik ileri okumalar yapmakta; çağdaş sanat sergilerini, sanat eleştirilerini ve estetik kuramlarını düzenli olarak takip etmektedir.

Ziya OKTAY

Üsküdar Üniversitesi / Yeni Medya ve
İletişim Programı Doktora Öğrencisi

MARIAMA BÂ'NIN

Uzun Bir Mektup

ROMANINDA
KADIN VE TOPLUM

Senegalli yazar Mariama Bâ (1929-1981), Afrika edebiyatının en güçlü kadın seslerinden biridir. Dakar'da doğan Bâ, eğitimini Fransız sömürge yönetimi altında sürdürmüştür; öğretmenlik yaparken kadınların eğitimi, toplumsal eşitlik ve ataerkillik yapının eleştirisi gibi konularla yakından ilgilenmiştir. Kadınların hem ev içindeki hem de kamusal alandaki rollerine dair derin bir farkındalık geliştiren Bâ, eserlerinde kadınların yaşadığı çelişkileri, sessiz direnişlerini ve özgürleşme arayışlarını çarpıcı bir biçimde dile getirir. 1980'de yayımlanan *Une si longue lettre* (*Uzun Bir Mektup*), onun en bilinen eseridir ve yalnızca Senegal'de değil; tüm Afrika'da kadınların sesini duyuran öncü bir roman olarak kabul edilir. Bu eser, yazarın kişisel yaşamıyla da yakından ilişkilidir; çünkü Bâ, tıpkı roman kahramanı Ramatoulaye gibi evliliğinde yaşadığı hayal kırıklıkları sonucunda kadınların toplum içindeki konumunu sorgulamaya yönelmiştir.

Uzun Bir Mektup, modernleşme sürecine adım atan bir Afrika toplumunda kadının kimlik arayışını, toplumsal baskı karşısındaki kırılganlığını ve farkındalığa ulaşma sürecini içinden bir sesle anlatır. Roman, yalnızca bireysel bir dramı değil; aynı zamanda ataerkil düzenin toplumsal, kültürel ve dinsel katmanlarda nasıl yeniden üretildiğini gözler önüne serer.

ROMANIN KONUSU VE ANLATIM BİÇİMİ

Romanın başkahramanı Ramatoulaye, on iki çocuk annesi bir kadındır. Kocasının ikinci bir eş almasıyla yaşamında derin bir sarsıntı yaşar. Bu olay, onun hem kadın kimliğini hem de inandığı değerleri sorgulamasına yol açar. Romanın anlatıcısı olan Ramatoulaye, yaşadığı bu kırılmayı, iç dünyasındaki karmaşık duygularla birlikte yakın arkadaşı Aïssatou'ya yazdığı mektuplar aracılığıyla aktarır. Mektup biçimi, romana hem içtenlik hem de kişisel bir derinlik kazandırır. Ramatoulaye'nin mektupları, bir kadının yalnızca acısını değil; aynı zamanda direnme biçimini de görünür kılar. Bu yönüyle roman, klasik anlamda bir "aşk ve ihanet" hikâyesinden çok, kadın bilincinin uyanışına dair bir iç monolog niteliği taşır. Kadın öznenin yaşadığı hayal kırıklığı, toplumsal normlarla çatıştıkça bir farkındalığa dönüşür. Böylece bireysel bir hikâye, evrensel bir kadın deneyiminin aynasına dönüşür.

Romanın merkezinde, kadınların yaşadığı toplumsal sorunlar yer alır. Bâ, özellikle Senegal toplumunda kadının konumunu, dinin ve geleneksel yapıların gölgesinde şekillenen bir toplumsal düzenin ürünü olarak sunar.

"Böylece eşimizin ailesi, özenle destelenmiş bir sürü parayı beraberlerinde götürüp yardıma ihtiyacı olan bizi tamamen yoksul bırakıyorlar."

"Bu her Senegalli kadının dehşetle beklediği andır, sahip olduğu şeyleri kocasının ailesine başısladığı an."

Dikkat çekici olan, romanın yalnızca Müslüman kadınların değil; inanç farkı gözetmeksizin tüm kadınların ortak baskı deneyimine odaklanmasıdır. Eski âdetlerin ve ataerkil geleneklerin sürdürdüğü bu baskı, doğrudan bir politik söylemle değil; duygusal bir anlatım aracılığıyla aktarılır. Bu duygu yüklü dil, okuyucuda hem empati hem de farkındalık uyandırır; çünkü kadınların yaşadığı acı, bireysel olmaktan çıkarak evrensel bir yankı kazanır.

TOPLUMSAL BASKININ YENİDEN ÜRETİMİ: ERKEK VE KADIN ROLLERİ

Bâ'nın romanında toplumsal baskı, yalnızca erkeklerin tahakküm aracı olarak sunulmaz; aksine, ataerkil düzenin hem erkekler hem de kadınlar tarafından nasıl sürdürüldüğünü ortaya koyar.

"Mawdo'nun annesi, bizim için Nabou Teyze, diğerleri için Seynabou idi... Değişen dünyanın farkına varmadan geçmişte yaşardı. Eski inançlara sıkı sıkı tutunurdu."

Erkek karakterlerin çoğu, "adet" ve "gelenek" kavramlarını birer kalkan olarak kullanarak kendi ayrıcalıklı konumlarını korur. Bu tutumlarını çoğu zaman "dinsel" ya da "doğal" gerekçelerle meşrulaştırırlar. Böylece geleneksel değerler, kişisel çıkarların devamı için araçsallaştırılır.

Ancak romanın en çarpıcı yönlerinden biri, bu yapının yalnızca erkekler tarafından sürdürülmediğini göstermesidir. Eserde nadir de olsa, kadınların sorunlarına duyarlı erkek karakterler bulunur; ancak bu örnekler istisnadır ve toplumsal yapıyı değiştirmeye yetmez. Asıl dikkat çekici nokta, kadınların çoğu zaman baskı sisteminin edilgen mağdurları olmaktan çıkıp onun aktif taşıyıcıları hâline gelmeleridir. Kadın karakterler, içinde buldukları toplumsal düzenin değerlerini sorgulamadan benimseyerek bu düzenin yeniden üretilmesine aracılık ederler.

Bu durum, ataerkil yapının en güçlü yönünü, yani kadınlar eliyle sürdürülebilir oluşunu gözler önüne serer. Kadınlar, kendilerini koruduğunu sandıkları geleneklerin aslında onları sınırladığını fark edemezler. Bâ, bu ikilemi Ramatoulaye'nin içsel çözümlemeleri üzerinden derinleştirir: kadın karakter hem inandığı dinî değerlerle hem de özgürlük arzusuyla çatışma içindedir. Böylece roman, baskının yalnızca cinsiyetler arası değil; aynı zamanda içselleştirilmiş biçimlerde de sürdürülebilir olduğunu ortaya koyar.

MODERNLEŞMENİN İLK SANCILARI: FARKINDA OLMADAN DİRENMEK

Uzun Bir Mektup, modernleşme sürecine yeni adım atmış bir toplumun sancılarını da yansıtır.

"Batılı kadınlar gibi ince olmayan bedenlerimizi düşününce pantolon giymeyi çok korkunç buluyordum... Modayı takip etmek istediklerinden dolayı kızlarımın gardırobuna pantolonların eklenmesini kabul ettim."

"Birden ilerlemenin akışından korkmaya başladım. Aynı zamanda içiyorlar mıydı acaba? Kim bilir, bir kötü alışkanlık diğerini takip eder. Bu, ahlak düzeyi düşmeden modernleşilemez mi demek? Kızlarıma biraz özgürlük verdiğim için suçlu muydum?"

Senegal, sömürgecilikten yeni kurtulmuş; kendi kimliğini yeniden inşa etmeye çalışan bir ülkedir. Ancak bu yeniden inşa süreci, eski ile yeninin çatışmasını da beraberinde getirir. Toplumun ve geleneklerin baskısı altında yaşayan bireyler, çoğu zaman içinde buldukları durumun kaynağını kavrayamazlar. Bu farkındalık eksikliği, değişimin yalnızca yüzeysel bir düzeyde kaldığını gösterir.

Ramatoulaye ve çevresindeki kadınlar, modernleşme ile gelenek arasında sıkışmış bir kuşağın temsilcileridir. Bir yandan eğitim, özgürlük ve bireysellik ideallerine

yönelirler; diğer yandan aile, din ve toplum baskısı nedeniyle geri çekilmek zorunda kalırlar. Bu ikili durum, roman boyunca hem bireysel hem de kolektif bir çatışma olarak sürer. Karakterler, farkında olmadan geçmişin yükünü taşımaya devam ederler; modernleşme arzusu ile geleneksel bağlılık arasındaki gerilim, romanın psikolojik derinliğini besler.

SONUÇ: SESSİZ DİRENİŞTEN FARKINDALIĞA

Mariama Bâ'nın *Uzun Bir Mektup* adlı romanı, modernleşme sürecine adım atan bir toplumda kadının iç dünyasını, kırılmalarını ve farkındalık sürecini derin bir duyarlılıkla ele alır. Bâ, kadınların yaşadığı acıyı yalnızca duygusal bir düzlemde değil; aynı zamanda toplumsal bir eleştiri olarak işler.

"Afrikalı kadınların ilerlemesine öncülük eden bir grup olduğumuzdan sayımız oldukça azdı. Erkekler bizi 'kafası dağınık' diye adlandırırdı."

Kadınların maruz kaldıkları baskının sadece erkekler tarafından değil; kadınlar aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstererek ataerkil düzenin ne kadar karmaşık ve köklü olduğunu ortaya koyar.

Romanın sonunda Ramatoulaye, yaşadığı tüm acılara rağmen umudunu kaybetmez; yazdığı mektuplar aracılığıyla hem kendi benliğini hem de kadınların toplumsal varlığını yeniden tanımlar. Bu yönüyle *Uzun Bir Mektup*, yalnızca bir kadının iç hesaplaşması değil; aynı zamanda kadın bilincinin doğuşunun sembolü hâline gelir.

Bâ'nın eseri, Afrika edebiyatında kadınların kendi sesleriyle yazdıkları ilk "uyanış metinlerinden" biridir. Sessiz direnişten farkındalığa uzanan bu yolculuk, sadece Ramatoulaye'nin değil; tüm kadınların hikâyesidir. *Uzun Bir Mektup*, bu açıdan bireysel bir trajediden evrensel bir bilince ulaşan güçlü bir edebî tanıklıktır. ■

Ziya OKTAY

Eğitim alanında faaliyet gösteren bir kamu vakfında kıdemli uzman olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini 2004 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesinde tamamlamıştır. 2008 yılında Selçuk Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlayan Oktay, doktora çalışmalarını Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya ve İletişim Ana Bilim Dalı'nda sürdürmektedir. Akademik ve entelektüel ilgileri; iletişim, postmodern felsefe ve postkolonyal teori ekseninde yoğunlaşmaktadır. Özellikle post-Sovyet ülkeleri ve Afrika bağlamında toplumsal yapı, birey, medya ve siyaset ilişkileri üzerine çalışmalar yürütmektedir. İletişim ve medya kuramları alanında derinlemesine okumalar ve araştırmalar yapmaktadır.

“**ERKEK KARAKTERLERİN ÇOĞU, “ADET” VE “GELENEK” KAVRAMLARINI BİRER KALKAN OLARAK KULLANARAK KENDİ AYRICALIKLI KONUMLARINI KORUR. BU TUTUMLARINI ÇOĞU ZAMAN “DİNSEL” YA DA “DOĞAL” GEREKÇELERLE MEŞRULAŞTIRIRLAR. BÖYLECE GELENEKSEL DEĞERLER, KİŞİSEL ÇIKARLARIN DEVAMI İÇİN ARAÇSALLAŞTIRILIR.**”

Mohamed Ahmed İSAAK

Gazi Üniversitesi / Türkçenin Yabancı
Dil Olarak Öğretimi Programı Doktora
Öğrencisi

SUDAN EDEBİYATINDAN ÖYKÜ
**“ŞEYH ADEM’İN
ODASI”**

YAZAR: WAGAS ALSADİĞ¹

ÇEVİREN: MOHAMED AHMED İSAAK

1- Wagas Alsadig, Sudanlı bir yazardır. Roman ve öykü alanında uluslararası ölçekte birçok ödül kazanmıştır. “Beklemeler Kitabı”, “Sheilat’ın Hırsızlık Günleri” ve “Su Renginde Gelmek” adlı üç edebî eseri yayımlanmıştır.

Rivayet edilir ki hikâye “Cebel Marra” dağın-
da aniden esen soğuk bir kuzey rüzgârıyla
başlamıştı. Bu rüzgâr, portakal ağaçları
ve kabak tarlaları arasından geçerek Şeyh
Adem’in çardağına ulaşmıştı. Şeyh birden ayağa kalktı,
asasını evinin yanındaki sokağa doğru uzattı. O anda
kimse bu işaretin anlamını ve sırrını çözemedi.

Ertesi gün karakola gitti. Önlerine çok güzel bir el
yazısıyla yazılmış, bal lekesi üzerine dağ kaplanının
pençesiyle mühürlenmiş bir belge koydu. Ancak
belgenin içeriği daha da ürkütücüydü: Tanrı, Şeyh
Adem’in evinin önünden geçen, sokaktan gelen her şeyi
kendisine, yani Şeyh Adem’in mülkiyetine devrediyordu;
ancak çok kesin koşullarla.

Komiser bunu bir şaka sanıp kahkahayı bastı ve alaycı
bir şekilde sordu:

“Peki, bu şartlar nedir?”

Şeyh Adem mırıldanarak “Bilmiyorum.” dedi ve gitti.

Ertesi gün, üzerine uzun bir cümle işlenmiş ipek bir
kumaşla geri döndü. Komiser yine gülerken bunun da bir
şaka olduğunu düşündü. Kumaşta yazanlar şunlardı:

“Birinci şart: İnsanlara değil, eşyalara sahip olabilirsiniz.
İkinci şart: Sokaktan aldığın her şeyi hemen aynı anda
kullanmalısın; aksi takdirde sokak üzerindeki mülkiyetin
sona erer.”

Komiser bu olaya aldırmadı, belgeyi polis mühürüyle
onayladı. O sırada ipek kumaşı karısına hediye etme
düşüncesiyle meşguldü.

Şeyh Adem evine döndü, bir kalaşnikof tüfeği satın aldı
ve ertesi gün şafak vaktinde sokağın ortasında durup
“Bismillah” diyerek işine koyuldu.

O sabah sokaktan geçen ilk nesne, komiserin de içinde
olduğu bir polis devriyesiydi. Şeyh Adem, önce dünkü
ipek kumaşını geri aldı; sonra devriye aracını alıp iki
portakal yükünü taşıdı.

Beşinci gün, elli başlık bir sığır sürüsüyle çobanlar geldi.
Şeyh Adem, sığır sürüsüne el koyup hemen köyden elli
adam topladı; hepsi bıçaklarını getirdi. Onlara “Kesin!”
dediğinde hiç sorgulamadan sığırları kestiler. O gün
köy, daha önce hiç yaşamadığı bir toklukla uyudu.

Sekizinci gün bir turist grubu geldi ve Şeyh Adem onların
paralarını, telefonlarını ve onlarca fotoğraf makinesini
aliverdi. Parayla köye erzak satın aldı. Kameraların ne
olduğu ve onları nasıl kullanacağı konusunda kafası
karıştı. Kameraları köy halkına dağıttı ve onlardan düz
sıralar hâlinde durmalarını istedi, sonra da en üstteki
düğmeye basmalarını emretti. Ne olduğunu kimse
bilmiyordu; sadece ışıklar parlayıp söndü.

Kameraları toplamak istediğinde daha beş yüz poz
olduğunu öğrenince onları köylülere bıraktı, gün boyu
fotoğraf çektiler. Günün sonunda hepsini topladı ve
odasına koydu. Telefonları kullanmak istedi ama
sadece beş kişi şehirdeki akrabalarının numarasını
biliyordu. Daha sonra biri, “polis merkezi”, “vali ofisi”,
“istihbarat” ve “merkez ambulans” numarasını bildiğini
söyledi. Ambulans cevap vermedi ama diğerleri verdi.

Şeyh Adem’in talimatıyla en kısa konuşmalar yapıldı:

“Selamünaleyküm, nasılsınız, hoşça kalın.”

Bu durum valiliği kızdırdı. Bunun üzerine endişelerini
emniyet müdürlüğüne ve görevli komiserlere iletiler.
Komiser, durumu hemen anladı ve onlara telefon
aramasının kaynağını bildiğini söyledi; ancak telefon
aramasının nedenini açıklamadı. Çünkü şaka yaptığını
düşünerek onu işten kovacaklarından korktu.

Ertesi sabah, Şeyh Adem’in evine iki polis devriyesi
gönderildi ve komiser ne olacağını az çok biliyordu.
Tahmin ettiği gibi de oldu. Devriyeden yirmi tüfek
alındı; şartlar gereği silahlar kullanılmalıydı. Bu yüzden
tüfeklerle yirmi güvercin avlanıp onlarla bir dere yatağı
tahkim edildi.

Komiser, soruşturma komisyonuna girip silahlarının
akıbetini anlattığında onun kendileriyle alay ettiğini
düşündüler. Vali, Şeyh’in evine gidip belgede polis
mühürüyle dağ kaplanı mührünü görünce sessiz kaldı ve
“Görmezden gelin.” talimatı verdi.

Ertesi gün karpuz kamyonları geldi; köylüler karpuzla
doyup tuvaletlerin önünde zor bir gece geçirdiler. Daha
sonra radyolarla dolu kamyonlar geldi. Radyoların
sadece elektrikle çalıştığı söylendiğinde Şeyh Adem
için gerçek bir sorun oluştu. Aynı anda bütün radyoları
çalıştırabilmek için belediye jeneratörünü ve evlerdeki
çamaşır kablolarını çalmak zorunda kaldı.

Bir grup kuş, radyolardan gelen gürültüden korkup uçup

giderken Şeyh Adem hiçbir engelle karşılaşmadan
bütün ganimetlerindeki şartları yerine getirmenin
keyfini sürüyordu.

Komiser birkaç gün boyunca şartları düşündü ve sonra
devlet konseyine başarılı bir çözüm önerdi: “Şeyh
Adem’in nasıl kullanılacağını bilemeyeceği bir şeyi
sokağın karşısına getirmek.”

Ona bir satranç takımı, sivrisinek kovucu, çok küçük
sandalyeler, antikalar ve heykeller gönderdiler. Şeyh
Adem’in bunları nasıl kullandığını kimse bilmiyordu.
Hasırdan yapılan evler için boya kovaları gönderdiler;
bunlarla dağın bazı kısımlarını boyadığı söyleniyordu.
MP3 çalarlar, gitarlar, snowboardlar, çok sayıda sağ
ayakkabı, zehirli yemekler, anahtarsız kilitler, bir dalgıç
kiyafeti, eski Fransız paraları ve komiserin bile nasıl
kullanılacağını bilmediği garip ve karmaşık aletler
gönderdiler.

Dünyanın dört bir yanından Şeyh Adem’in sokağına
onlarca garip nesne getiriliyor ve bunlar en kısa sürede
kullanılıp onun odasına yerleştiriliyordu. Küçük bir Hint
filini, devasa bir Buda heykelini ya da uzun şifreli bir
iPhone’u nasıl kullandığını kimse bilmiyordu.

Eyalet konseyi, Şeyh Adem’i durdurmak için ayırdıkları
bütçeyi boşa harcadığı için komiserle öfkelenildi.
Şeyh Adem, sanat panolarını kullanarak masa yaptı;
akordeonu musluğa dönüştürdü; Norveç’ten gelen
balonu bahçesinde çadıra dönüştürdü.

Komiser, “O eşyaları yanlış kullanıyor ama şikâyet
edebileceğimiz bir merci yok.” dedi. Danışmanlardan
biri, “Eşyaları kendi çıkarına uygun, ona fayda
sağlayacak şekilde kullanıyor; bu yanlış sayılmaz.” diye
cevap verdi.

Mesela bir gemi... Kendisi gemi olduğunun farkında
olmadığı için bir evin içinde, “deniz” denen şeyden
habersiz bir şekilde gayet rahat oturulabilir.

Sonra komiserin aklına bir fikir geldi ve onlara,
Şeyh Adem’in nasıl kullanılacağını bilmediği şeyleri
göndermekle hata yaptıklarını itiraf etti. Asıl çözüm,
Şeyh Adem’in çok iyi bildiği ve kullanmasını bildiği bir
şey göndermektir; fakat hile, bunun sonsuz kullanımı
olmasıdır!

Ertesi sabah komiser, kitaplarla dolu üç kamyon
gönderdi. Şeyh Adem, köyde kendisinden başka

okumayı iyi bilen kimseyi bulamamıştı. O an içinde
bulduğu zor durumu ve orada, kitapların önünde
geçireceği uzun yılları hissetti.

Komiser ve vilayet meclisi bu başarının şerefine
kutlamalar yaptı. Fakat köy, Şeyh Adem’in
ganimetlerinden yoksun, buruk ve zor günler yaşadı.
Halk, onun inzivasından çıkışını sabır ve özlemle
beklemekteydi.

O gün geldiğinde Şeyh Adem dışarı çıktı ve bütün köy
halkının kendisini beklediğini gördü. Sokağın ortasında
durup “Bismillah” diyerek işine koyuldu.

İlk ganimeti, komiserin bizzat kendisi tarafından özenle
ve ustalıklarla gönderilen, bembeyaz kâğıtlarla dolu bir
kamyon, yüzlerce kalem ve mürekkep oldu. Şeyh,
yazacağı yılları hayal etti; kamyonu alıp evine girdi. Ve
bir daha çıkmadı.

Aylar sonra köyün muhtarı Şeyh Adem’in odasına girdi
ama bir daha çıkmadı. Onun kuzenleri de Şeyh Adem’in
odasına girip dışarı çıkmadılar. Polis devriyesi,
askerler, köyün falcısı ve elinde bir Kur’an’la köy imamı
Şeyh Adem’in odasına girip hiçbiri dışarı çıkmadı.

Hükümet ne yapacağını bilemedi. Odayı bombalamaya
karar verdiler. Top mermisi girdi... Çıkmadı!

Yıllar sonra bir gazeteci, eski komiserle “Şeyh Adem’in
odasında ne olabilir?” diye sordu. Komiser hiç
düşünmeden cevap verdi:

“Bütün dünya.” ■

Mohamed Ahmed İSAAK

7 Haziran 1991’de Sudan’da doğdu. Lisans ve yüksek lisans eğitimini
Hartum Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde tamamladı. “Arapça
ve Türkçedeki Türemiş Sözcükler: Karşılaştırmalı Bir Çalışma”
başlıklı teziyle yüksek lisansını 2017 yılında bitirdi. Hâlen Gazi
Üniversitesi’nde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında
doktora eğitimine devam etmektedir. 2017-2022 yılları arasında Hartum Türk Kültür Merkezi’nde idari
personel olarak görev aldı ve merkezin kültürel etkinliklerine katkıda
bulundu. Öykü ve makaleleri Jil Cedit ve El-Baid dergilerinde
yayımlandı; Türkçeden Arapçaya kısa öykü ve film çevirileri yaptı.
“Ölüm Şarkısında Dans” (2021) ve “Hartum’da Beyaz Bayrak
Yok” (2025) adlı iki kitabı bulunmaktadır. 2015 ve 2025 yıllarında
edebî başarılarından dolayı çeşitli ödüller kazanmıştır.

Halime GÜVEN
Öğretmen / Editör

KÜÇÜK PRENS, SAHRA ÇÖLÜ VE SUYUN HAKİKATI

Antoine de Saint-Exupéry'nin *Küçük Prens* adlı eseri, yalnızca çocuk edebiyatı kapsamında değerlendirilemeyecek ölçüde felsefi, antropolojik ve varoluşsal temalar içeren bir metindir. 1943 yılında yayımlanan eser, bireyin anlam arayışı, toplumsal yabancılaşma ve dostluk kavramlarını çok katmanlı bir anlatı üzerinden ele alır.

Bu çalışmanın amacı, eserdeki "su" temasını bir sembol olarak incelemek, söz konusu sembolün hem bireysel hem de toplumsal düzlemdeki karşılıklarını analiz etmektir.

EXUPÉRY VE ÇÖLÜN ÖĞRETTİKLERİ

Antoine de Saint-Exupéry yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda gökyüzünde hayatı gözlemleyen bir pilottu. Sahra Çölü'nde geçirdiği yıllar, onun yazın dünyasını şekillendiren en önemli deneyimlerden biri oldu. 1927'de Fas'ın Tarfaya bölgesinde, o zamanki adıyla Cape Jubay'de görev yaparken çöle dair ilk izlenimlerini kaleme aldı. Gökyüzünden bakarken gördüğü o sonsuz kum denizi, insana hem küçüklüğünü hem de evrendeki yerini hatırlatıyordu.

1935 yılında Kahire'ye doğru yaptığı bir uçuşta, uçağı Sahra Çölü'ne düşmüştü. Günlerce yönsüz, susuz ve umutsuz biçimde çölde sürüklenirken ölümle yaşam arasında ince bir çizgide yürüdü. O günlerde yanındaki tek şey birkaç üzüm tanesi, biraz kahve ve hayata tutunma isteğiydi. Üç gün boyunca dudakları kurudu, bedeni güçten düştü ama zihni bir tür aydınlanma yaşadı. Onu kurtaran Bedeviler sayesinde yeniden suya kavuştuğunda hayatı boyunca unutamayacağı bir hakikat dile getirdi:

"Ey su, sen tarif edilemezsin; gizini çözmek mümkün değildir. Sen yaşam için gerekli değil, sen yaşamın ta kendisisin."

Bu deneyim, Exupéry'nin insan-doğa ilişkisine ve varoluşsal direnç temalarına yaklaşımını derinleştirmiştir. Çöl, *Küçük Prens*'te insanın kendi içsel gerçekliğiyle karşılaştığı bir metaforik alan olarak işlev görür. Bu bağlamda suyun anlamı da fiziksel bir unsurdan çok epistemolojik ve ontolojik bir simgeye dönüşmektedir.

SUYUN SEMBOLİZMİ

Eserde su, yalnızca bedeni değil; kalbi de serinleten bir armağandır. *Küçük Prens* ile anlatıcının çölde bulunduğu su, dostluğun ve emeğin ürünüdür. Çünkü o su, sadece bir kuyudan değil; iki insanın birlikte yürüdüğü, birlikte sabrettiği bir yolculuktan çıkar. Bu durum, modern insanın unuttuğu bir gerçeği hatırlatır: yaşamın anlamı, sahip olduklarımızda değil; onlara ulaşmak için verdiğimiz emekte gizlidir.

Eserde su, üç temel düzlemde analiz edilebilir: ontolojik, etik ve toplumsal.

- **Ontolojik Düzlem:** Su, yaşamın sürekliliğini temsil eder. Exupéry'nin kişisel deneyiminde olduğu gibi suya ulaşmak hayatta kalmanın temel koşuludur. *Küçük Prens*'te bu durum, insanın kendi varlığını yeniden inşa etme süreciyle özdeşleşir.
- **Etik Düzlem:** Su, dostluk ve paylaşım kavramlarının somutlaşmış biçimidir. Anlatıcı ile *Küçük Prens*'in birlikte kuyudan su çıkarması, iş birliği ve dayanışma olgusunun sembolik bir anlatımıdır.

Exupéry, Toulouse, Fransa, 1933

- **Toplumsal Düzlem:** Suya ulaşmak, insan emeğinin ve kolektif dayanışmanın ürünüdür. Exupéry, suyu "sonuç" değil; "süreç" olarak kurgular. Bu yaklaşım, modern toplumlarda üretim ve anlam arasındaki ilişkinin yeniden yorumlanması gerektiğini hatırlatır.

MODERN DÜNYANIN ÇÖLÜ

Saint-Exupéry'nin yaşadığı 20. yüzyılın ilk yarısı, savaşların ve teknolojik dönüşümlerin yaşandığı, insanın kendi değerlerinden uzaklaştığı bir dönemdir. Ona göre Batı, görünürde bolluk içinde yaşasa da manevi anlamda bir çöl hâline gelmiştir.

İnsanlar şehirlerde yaşıyor, suya erişiyor, ışıklarla çevrili bir dünyada bulunuyor ancak içsel olarak da kuraklaşıyordu. Bu anlamda *Küçük Prens*'teki çöl, modern toplumlarda bireyin yaşadığı anlam yitimini de temsil etmektedir. Yazara göre "İnsan, sahip olduğu maddi olanaklara rağmen

anlam üretiminden uzaklaşmıştır." Bu yaklaşım, modernite eleştirisinin erken örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Modern dünyanın çölü, beton ve camdan yapılmıştır. İnsan, ekranların ışığında kendi gölgesini kaybetmekte ve seslerin içinde sessizliğini duyamaz hâle gelmektedir. Exupéry'nin dediği gibi "İnsanlar şehirlerde susuzluktan ölür, ama bunun farkında bile olmazlar." Çünkü modern insanın susuzluğu, suyun değil; anlamın yokluğundadır. Yazara göre gerçeğin mayası gözle görülmez; insan, kendi içindeki kuyuyu kazmadıkça hakikate ulaşamaz.

AFRİKA'DA SU

Bugün Afrika kıtası, dünyanın en büyük tatlı su rezervlerinden bazılarını sahip olmasına rağmen milyonlarca insan hâlâ temiz içme suyuna erişememektedir. Nil'in, Kongo'nun, Zambezi'nin, Victoria Gölü'nün sularına rağmen kıtanın birçok yerinde su bir ayrıcalıktır. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Afrika'da 400 milyondan fazla insan güvenli su kaynaklarından mahrumdur. Her gün milyonlarca kadın ve çocuk, yalnızca birkaç litre su getirmek için kilometrelerce yürümek zorundadır. O yolculuk, tıpkı *Küçük Prens*'in çölde su arayışı gibi insanın varoluş mücadelesine dönüşmektedir.

Afrika'daki su sıkıntısı, çevresel bir sorunun ötesinde ayrıca sosyoekonomik bir meseledir. Suya erişim, sağlık, eğitim ve üretim süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Kadınların su temini için harcadıkları zaman, eğitime ve ekonomik katılıma yönelik fırsat eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Çocuk ölümleri ve tarımsal üretim kayıpları, suyun yalnızca ekolojik değil; yapısal bir kalkınma göstergesi olduğunu da ortaya koymaktadır.

KÜLTÜREL BAĞLAMDA SU

Afrika toplumlarında su, ritüel ve sembolik düzeyde merkezi bir konuma sahiptir. Doğum, ölüm, bereket ve arınma törenlerinde su, yaşam döngüsünün tamamlayıcı unsurudur. Bu yönüyle su, Exupéry'nin metninde olduğu gibi yaşamın devamlılığına ilişkin kültürel bir temsildir.

Afrika'nın kırsal bölgelerinde bir kuyunun açılması, yalnızca fiziksel bir su kaynağının elde edilmesi anlamına gelmez; aynı zamanda toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesini de ifade eder. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar su etrafında bir araya gelerek toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir yapı oluşturur. Kuyu çevresi; iletişimin, paylaşımın ve kültürel aktarımın gerçekleştiği bir kamusal alan işlevi görür. Bu olgu, *Küçük Prens*'te çöl metaforu aracılığıyla temsil edilen dayanışma ve yaşamın yeniden üretimi temalarının toplumsal düzeydeki somut karşılığı olarak değerlendirilebilir.

SUYUN FELSEFİ ANLAMI

Suyun doğasında bir bilgelik vardır. O akar, yol bulur; durgunlaştığında derinleşir. *Küçük Prens*'teki su, insana bu bilgelik hâlini öğretir. Exupéry, suyu bir aynaya benzetir: ona bakan, kendini görür. Su, insanın kendi iç dünyasına yönelme sürecinin simgesidir.

Toplumsal düzlemde ise suyun varlığı veya yokluğu, kolektif bilincin düzeyini yansıtır. Bu açıdan bakıldığında su hem bireysel hem de toplumsal bir bilinç göstergesidir. *Küçük Prens*'te suyu aramak, insanın kendi iç hakikatini aramasıdır. Afrika'da suyu aramak ise ortak bir insanlık mücadelesidir. Her ikisinde de amaç aynıdır: yaşamı sürdürmek, umudu diri tutmak, görünmeyeni görmek.

SON SÖZ

Küçük Prens'te su, yaşamın özü, dostluğun sembolü ve umudun dili olarak karşımıza çıkar. Bu anlam, Afrika'nın topraklarında da yankı bulur. Exupéry'nin çölü ile Afrika'nın çölleri arasında görünmez bir köprü vardır: her ikisinde de insan, suya ve hakikate aynı hikmetle bakar.

Ve belki de Exupéry'nin Sahra Çölü'nde öğrendiği en büyük ders şuydu:

"İnsan, suya kavuştuğunda yalnız susuzluğunu değil; kendini de bulur." ■

Halime GÜVEN

1990 yılında İstanbul'da doğdu. Türk Dili ve Edebiyatı ile Sosyoloji lisans eğitimlerini tamamladıktan sonra İstanbul Ticaret Üniversitesi Uygulamalı Sosyoloji Ana Bilim Dalında yüksek lisans yaparak Türk modernleşmesi üzerine akademik çalışmalar yürüttü.

2013 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 2021-2023 yılları arasında üç yıl süreyle Türkiye Maarif Vakfı Zanzibar Okullarında Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. Zanzibar'da bulunduğu süre boyunca bölgenin tarihi, kültürü ve sosyolojisi üzerine kapsamlı araştırmalar ve gözlemler gerçekleştirdi.

Hâlen Millî Eğitim Bakanlığında öğretmenlik görevine devam etmektedir.

”

*KÜÇÜK PRENS'TE SU, YAŞAMIN ÖZÜ,
DOSTLUĞUN SEMBOLÜ VE UMUDUN DİLİ
OLARAK KARŞIMIZA ÇIKAR.*

”

Türkiye Hastanesi Global Sağlık Çözümleri Güvenilir Dokunuş

TADD Üyelerine Özel
Sağlık Hizmeti Planlaması İçin

DETAYLI BİLGİ VE RANDEVU İÇİN | +90 212 314 14 14 | +90 539 933 21 52
www.turkiyehastanesi.com | www.turkiyehospital.org